

2012 nr 4
Fåglar
i Närke

Fåglar i Närke

Årg 35 2012 Nr 4

Närkes Ornitologiska Förenings medlemstidning

Redaktör och layout

Åke Lorin Brantströms gränd 12, 702 28 Örebro,
Tel. 019-24 49 32, 070-326 90 02.

E-post: ake.lorin@telia.com

Manusstopp

för **Fåglar i Närke 2013 nr 1** är den 15 febr.

Närkes Ornitologiska Förening

En ideell regionalförening
av Sveriges Ornitologiska
Förening, SOF.

Medlem i Närkes Ornitologis-
ka Förening blir man genom att
sätta in årsavgiften på plusgiro

430 33 22-4 eller bankgiro 5747-3357. Årsavgiften är
för vuxen 160 kr, för familjemedlem 40 kr (erhåller
ej medlemstidning), för ungdomsmedlem (13-20
år) 80 kr och barn (1-12 år) 40 kr. Medlem i NOF
erhåller vår medlemstidning som utkommer med
fyra nummer per år.

Redaktionsgrupp

Ann-Margret Elmroth, Tel. 019-32 01 83,
070-637 15 95. E-post: elmroth@telia.com

Magnus Helleryd, Tel. 019-298 692, 070-238 37 93
E-post: magnushelleryd@hotmail.com

Marianne Johansson, Tel. 019-36 17 75,
070-656 63 69. E-post: marianne-j@telia.com

Björn Ander, Tel. 070-763 20 07. E-post:
bander68@gmail.com

Adressändringar sänds till:

Närkes Ornitologiska Förening
c/o Hans Waern, Box 42, 692 21 Kumla.
E-post: hans@ekonoma.se

NOF:s föreningslokal

För sammanträden, litteratur, utställningsmaterial,
holkar m m. Källarlokal med ingång gavel på gårds-
sidan. Adress: Hagmarksgatan 9, Örebro.

NOF:s hemsida: www.nofnet.se

Du är välkommen att besöka NOF:s hemsida där du
finner information om föreningens verksamhet.

EN BOK.

ETT UPPLEVELSEFULLT ÅR.

NATUR

www.naturbokhandeln.se

info@naturbokhandeln.se
tel. 0485 - 444 40
Stenhusa gård
Lilla Brunneby 106
386 62 Mörbylånga

BOKHANDELN

Omslagsbild: **Svartmes** *Periparus ater* efter en akvarell av Staffan Ullström.

Text: Ann-Margret Elmroth

Svartmesen behandlas i en del fågelböcker omedelbart efter sin större, färggrannare och ljudligare släkting talgoxen. Den är verkligen betydligt mindre, ibland endast 10 cm lång, den är gråare och mörkare, och sången är svagare, snabbare och vemodigare än talgoxens hurtiga filande som man närmast kan förväxla den med. Men locklätet är ett klart och distinkt flöjtande, *tsii tsii tsiii, piiht piiht piiht* eller *pyh pyh pyh*. Ryggen är blygrå varför helhetsintrycket blir mörkt. Men så har den sin lysande vita nackfläck, sina två vita vingband och sina lika vita kinder som talgoxen har. När den är irriterad kan den resa sina svarta nackfjädrar till en liten tofs. Den som har den tillbakadragna svartmesen vid sin fågelmatning har alldeles säkert inte långt till en reslig gran. Svartmesen är nämligen en utpräglad barrskogsfågel som häckar överallt i Sverige utom i fjälltrakterna. Är det brist på stapelfödan, gran- och tallfrön, kan den bli tvungen att tillsammans med artfränder dra söderut, dock inte längre än till Danmark och Nordtyskland. Den kan också delta i vintersåsongens me-

ståg eller hålla ihop med kungsfåglar. Sitt bo tillreder svartmeshonan i någon hållighet i stubbar, på marken eller märkligt nog i någon klippskrevla eller något stenröse. Erik Rosenberg berättar att i jakten på något mjukt och varmt att klä boet med invändigt hade en svartmeshona en gång landat på hans ullvante och slitit bort en liten trådänd. Hon lägger som alla mesar många ägg, 8 – 10 stycken, vita med rödaktiga fläckar och streck, och hannen hjälper till med matning av både den ruvande honan och ungarna. Men annars håller svartmesen till uppe i trädtopparna. På sommaren letar den efter insekter som ju är proteinrik föda också åt ungarna. Den måste också hinna med att lägga upp ett vinterförråd av frön och insektsägg som den gömmer mellan granbarren. Därför ser man den oftast klängande upp och ner högt uppe bland grankottarna. Svartmesen har ett stort utbredningsområde som sträcker sig från Atlasbergen i Nordafrika, över hela Europa och österut mot Kamtjatka och Manchuriet, Korea och Japan. Hos oss är den allmän, <100 000 par.

Foto: Johannes Waern

Ordföranden har ordet

Hans Waern

Helt plötsligt blev det vinter. Det är vitt när man tittar ut genom fönstret och några minusgrader.

Riktigt förvånande

och oväntat efter en riktigt varm höst. Då slår det mig att nu är det dags att plocka fram alla matattiraljer till våra fågelvänner. Jag brukar alltid vara ute i det senaste laget med att börja mata fåglarna. Många av er har säkert börjat långt tidigare med det. Visst är det ett nöje

att sitta vid köksbordet för att äta frukost eller lunch och samtidigt hålla koll på vilka arter som kommer till fågelmatbordet. Ta er tid att uppleva skönheten hos våra vanliga övervintrande arter och se hur de kivas om maten. Ena stunden är det fullt av fåglar i träden och på backen. Men på en given signal lyfter alla plötsligt och bara drar iväg och det är helt fågeltomt en stund. Efter någon minut är de tillbaka igen och skådespelet börjar om igen.

Jag har fullt med fågelfrön i förrådet i hinkar och påsar. Det hände ett missöde med den sis-

ta säcken med fågelfrön förra säsongen. När jag skulle bära in den från bilen, sprack hela säcken en decimeter från botten och innehållet fyllde hela bagageutrymmet. Då kunde jag hålla mig för skratt. Det har dock framkallat en hel del glada miner när jag berättat om episoden för andra. Förstår inte hur man kan skratta så åt andras olycka. Nåväl, det är ju roligt att kunna sprida lite glädje.

Samtidigt som vi njuter av de vanliga arterna, hoppas vi nog lite till mans att den lilla extra rara fågeln dyker upp just på min egen matning. Till exempel kan det ibland löna sig att titta igenom gråsiskeflockarna, för rätt som det är finns den där, den ljusare släktingen, snösiskan. I höst har det varit en riktig invasion av den riktiga norrlandsarten, tallbit. En art som inte ses hos oss i Närke varje år. Kanske just den arten hamnar hos dig eller mig. Det vore en riktig godbit. Den vill ju ha ungefär samma mat som den vackra sidensvansen.

Snart är det dags för ett nytt år. Då börjar det om igen med nya fågellistor att fylla på. Det är många av oss fågelskådare som vill hålla

koll på vilka arter som vi har sett. Det är lätt att föra statistik om man använder rapportssystemet Artportalen. Vi väntar alla på den nya versionen, Artportalen 2. En förenkling jämfört med nuvarande versionen kommer att vara att man kan rapportera alla arter på samma rapporteringsställe. Fåglar, fiskar, däggdjur, fjärilar och växter ska kunna rapporteras på en och samma plats. I dagens system är det olika system för respektive artområde. Det kommer att bli en riktig förenkling och förbättring. Till exempel är dagens rapporteringssystem för däggdjur väldigt svårarbetat om man jämför med fågelrapporteringen. Styrelsen planerar en kurs i hur man använder programmet på bästa sätt, när den nya versionen har släppts. Vi kommer att informera om var och när det blir så dags. Den nya versionen skulle ha släppts vid flera tillfällen men introduktionen har varje gång skjutits upp på grund av att man vill testköra vissa delar ännu mer. Det är viktigt att det fungerar smärtfritt och utan problem från början. En nyhet är att vi svenskar även kan rapportera arter i Nor-

NOF:s styrelse

Ordförande och kassör

Hans Waern, Vilebacken 45, 692 36 Kumla,
Tel. 019-58 20 18, 070-492 53 51
E-post: hans@ekonoma.se el. hans.waern@telia.com

Vice ordförande och programansvarig

Ulf Jorner, Måbärsvägen 11, 703 75 Örebro,
Tel. 019-31 21 46, 070-661 66 55
E-post: ulf.jorner@spray.se

Sekreterare

Lena Holm, Alnängsgatan 8, 703 62 Örebro,
Tel. 019-33 22 18, 0732-601 601
E-post: holm.lena@gmail.com

Övriga ledamöter

Kent Halttunen, mediakontakt
Nygård, Norra Folkavi, 71991 Vintrosa
Tel. 019-18 99 41, 070-216 11 30
E-post: kent.halttunen@tele2.se

Bengt Jalsborn, försäljningsansvarig

Vallnäs vägen 3, 703 58 Örebro,
Tel. 019-12 70 80, 070-113 47 99
E-post: b.jalsborn@gmail.com

Ronnie Lindqvist, exkursionsansvarig,

Bertil Waldéns gata 6, 702 15 Örebro,
Tel. 019-10 23 33, 070-262 14 17
E-post: lindqvist_ronnie@hotmail.com

Ami Sundén, tjejgruppsamordnare

Visthusgatan 6, 702 26 Örebro
Tel. 019-12 62 66, 070-944 73 00
E-post: amisunden@hotmail.com

Suppleanter

Håkan Carlestam, bitr. exkursionsansvarig

Engelbrektsgatan 13B, 702 12 Örebro
Tel. 070-531 14 20
E-post: carlestam@gmail.com

Rolf Hagström, bitr. exkursionsansvarig

Vreta Gård 207, 692 93 Kumla
Tel. 019-23 44 75, 076-142 17 21
E-post: rolf.hagstrom@gmail.com

Gott Nytt År 2013

önskar vi på redaktionen

Ann-Margret, Marianne, Magnus, Björn och Åke
Vi tackar alla er som hjälpt oss med rapporter,
referat, artiklar och bilder.

Tack alla medarbetare!

Styrelsen framför sitt tack till alla medlemmar som
under året vänligen ställt upp med planering och
arbete i samband med våra arrangemang

ge. Den nya versionen har arbetats fram i ett samarbete mellan Norska Miljövårndepartementet och svenska Naturvårdsverket. Så då är det bara att börja samla på Norgekryss, för den som vill.

Arbetet med NOF:s nya hemsida pågår för fullt. Den beräknas vara klar för att släppas någon gång i början av 2013. Årsmötet som SOF kommer att hålla i vårt landskap nästa år kommer att äga rum vid Ånnaboda, Kils-bergen Konferens & Lodge. Mer information kommer i nästa nummer av FIN.

Det är många som jobbar ideellt i en förening som vår. Det gäller bland annat oss i styrelsen och även de personer som gör den här tidningen som du läser just nu, redaktionen för Fåglar i Närke. En som har arbetat med tidningen i flera år har valt att sluta. Det är Helny Olsson. Hon har slitit hårt med att leta efter bilder till tidningen. Många samtal har det säkert blivit till många olika fotograferande fågelskådare. Detta för att jaga fram just de rätta bilderna till de olika artiklarna i FIN. Hon har även klistrat etiketter och frimärken och stämplat kuverten med B-föreningsbrev. Vi vill från hela styrelsen och även den övriga redaktionen rikta ett

väldigt STORT TACK för det arbete som hon lagt ner för föreningen och tidningen. ETT STORT TACK, HELNY!

Till slut önskar jag er alla ETT RIKTIGT GOTT NYTT SKÅDARÅR 2013! Väl mött i markerna!

Nya NOF-medlemmar

Under perioden september till och med sista november har nedanstående medlemmar registrerat. Alla hälsas välkomna i föreningen.

Helene Fröjd, Oskarsvägen, 702 14 Örebro

Linus Jonsson, Olaigatan, 703 61 Örebro

Mikael Öquist Deutgen, Stockholm

Ändringar i redaktionen

Helny Olsson som varit medlem i redaktionen sedan 2003 har slutat. **Vi övriga redaktionsmedlemmar vill tacka henne för ett mycket trevligt samarbete genom åren.**

Björn Ander som redan 2002 var redaktionsmedlem en kortare tid kommer att efterträda henne främst med att leta fotografier.

Kallelse till årsmöte 2013

Medlemmar i **Närkes Ornitologiska Förening** kallas till årsmöte torsdagen den 21 februari 2013 kl. 19.00 i Vasakyrkan, Vasagatan 6-8 Örebro.

§ 1 Val av ordförande för årsmötet.	§ 10 Val av valberedning (sammankallande och två ledamöter) för ett år vardera
§ 2 Val av sekreterare för årsmötet	§ 11 Fastställande av budget för år 2013
§ 3 Val av två justeringsmän att justera årsmötesprotokoll	§ 12 Bestämmande av årsavgiften för 2014
§ 4 Fråga om årsmötet utlysts i laga ordning (senast 14 dagar i förväg)	§ 13 Ärenden som styrelsen förelägger årsmötet
§ 5 Styrelsens verksamhetsberättelse och redovisning av räkenskaper	§ 14 Av medlem skriftligt framställt, motiverat förslag som kommit styrelsen tillhanda före den 15 januari 2013
§ 6 Föredragning av revisionsberättelse	§ 15 Övrigt av medlem framställt förslag som styrelsen tagit ställning till
§ 7 Fråga om ansvarsfrihet för styrelsen för år 2012	§ 16 Övriga frågor
§ 8 Val av ledamöter i styrelsen (ordinarie ledamöter för två år, suppleanter för ett år)	
§ 9 Val av två revisorer för 2013 samt två revisorssuppleanter (vardera ett år)	Välkomna!

Remissarbete 2012

Ulf Jorner

Att svara på remisser är en av NOF:s viktigaste insatser inom fågelskyddsområdet. Det blir en hel del remisser under ett år, hittills i år har vi när detta skrivs i mitten av november svarat på 16 olika remisser. Ja, alla är inte formella remisser från länsstyrelsen eller från en kommun, utan t.ex. bidrag i en samrådsprocess, men för enkelhetens skull använder jag här begreppet remiss.

Innan vi ser på vilka typer av ärenden som vi har behandlat kan det vara motiverat att skriva något om ett ärende där det inte blev något

remissvar. Under våren presenterade ett vindkraftbolag stora planer, både vad gällde området i sig och antalet verk och deras storlek, vid Boo-Breven på gränsen mellan Närke och Östergötland. Vi hade precis börjat ta kontakter med folk med lokalkännedom när bolaget plötsligt meddelade att det drog tillbaka sin plan, men avsåg att komma igen med en mindre omfattande plan. Det är en taktik som vi sett förut, möjligen vill man på så sätt få den slutgiltiga planen att se mindre kontroversiell ut.

Detta icke-ärende rörde ju vindkraft, och det är det största enskilda området för de remisser som vi får. Eftersom vi ofta är kritiska till planerna på vindkraftverk kan det vara på sin plats att citera ur ett av våra remissvar: "NOF är positivt till vindkraft, men under förutsättning att den etableras på platser som inte onö-

digttvis stör djurlivet”. Och det är just den senare delen av meningen som är problemet.

Nästan alla förslag till vindkraftetableringar som vi får rör etableringar i mer eller mindre orörd skogsmark. Möjligen blåser det bättre i skogen, möjligen är det billigare att få med sig markägare, eller möjligen anser man att vindkrafttornen stör minst där. Hur som helst får en vindkraftpark i skogsmiljö naturligtvis negativa effekter för fågellivet. Det rör sig ofta om områden av mosaikkaraktär, med rika inslag av gammelskog, sumpskog etc. Vindkraftbolagen säger sig visserligen ämna ta hänsyn till sådant, men naturligtvis lämnar inte 150 meter höga torn med 100 meter långa rotorblad eller fem meter breda tillfartsvägar fågellivet opåverkat.

Lagen kräver att vindkraftbolagen redovisar effekten av en etablering i detalj, även vad gäller dess påverkan av djurlivet. Tyvärr är denna beskrivning ofta mycket överskådlig, för att inte säga sorglös. Vad tycks t.ex. om följande redovisning av inverkan på fågellivet (det citerade stycket är allt som står om inverkan på fågellivet): ”Vid ett informationsmöte framkom att det finns både tjäder och orre i området. Dessa hönsfåglar flyger normalt inte högre än i trädtoppshöjd, vilket innebär att det är liten risk att de skall kollidera med vindkraftverken.” ?

I dessa, och andra liknande fall, kräver vi en noggrann inventering av fågellivet inom det berörda området och att inget beslut tas innan resultatet av inventeringen har presenterats. En sådan inventering måste omfatta ett helt år, så att såväl häckningar och de häckande fåglarnas, t.ex. havsörnars, flygvägar vid födosökning som eventuella sträck beaktas. Det är glädjande att vi i flera fall fått svar från berörda bolag som tackar för våra synpunkter och lovar göra en sådan inventering.

Vad övrigt har vi haft att ta ställning till under året? Jo, flera kommunala planer rörande allt från vattenanvändning till hela miljöprogram. Glädjande nog är dessa ofta mycket välunderbyggda, även om vi naturligtvis har synpunk-

ter på enskildheter. Det kan t.ex. röra sig om att skyddsvärda biotoper inte ges tillräckligt skydd, eller att områden som ur fågellivssynvinkel är klart olämpliga anges som lämpliga för vindkraftetablering.

Andra områden som vi yttrat oss om rör ny sträckning för järnvägar, utvidgning av bergtäkter och inrättandet av naturskyddsområden. Ett trevligt exempel på ett nytt naturreservat är Ramshytteängarna i norra delen av landskapet. En privatperson erbjöd sig att skänka ett mycket intressant område till Örebro kommun under förutsättning att det gjordes till naturreservat. Kommunen var positiv och tog fram en ambitiös skötselplan. Det var bara att ta av sig skärmmössan och tacka: ”Vi kan endast uttrycka vår glädje över att ett så variationsrikt område bevaras, med så stora natur- och kulturvärden.”

Avslutningsvis: Det är styrelsen som svarar på remisserna, men den är inte allvetande. Vi får ofta hjälp av enskilda medlemmar som berättar om fågellivet inom områden där det planeras olika åtgärder. I vissa fall är det också medlemmar som gör oss uppmärksamma på möjligheten att inkomma med synpunkter i ett samrådsförfarande. Ju mer information vi får tillgång till, ju bättre remissvar kan vi skriva, och ju större är chansen att vi påverkar olika ärenden på ett för fågellivet positivt sätt! Vet du något, så kontakta någon i styrelsen! ◀

trio tryck

Tel. 019-20 74 30 • Box 1504 • 701 15 Örebro
www.triotryck.se • triotryck@triotryck.se

har bidragit till detta nummer av
Fåglar i Närke

Hur högt flyger tornsvalorna?

Meddelande nr 167 från Kvismare fågelstation

Lars Gotborn

Vid Kvismare fågelstation genomfördes under 1970-talet omfattande studier av flyghöjden hos tornsvalor. Artiklar om resultaten av dessa studier har visserligen publicerats tidigare, dels i fågelstationens årsskrift, dels i *Ornis Scandinavica* och andra vetenskapliga tidskrifter. Det har dock inte skrivits någon sammanfattande uppsats på svenska om det omfattande arbete som utfördes såväl i fält som på laboratorier och inte minst vid skrivborden. Under den tid fältarbetet utfördes var fågelns officiella namn tornsvala, som jag valt att använda i följande text. Först 1980 fick den sitt nuvarande namn, tornseglare, som markerar släktskapet med andra arter av samma typ runt om i världen.

Under senare år har flera nya metoder att studera fåglars flyttvägar och flyghöjder arbetats fram, men för att klarlägga flyghöjd och flyghastighet hos enskilda exemplar av så små fåglar som tornsvalor och ännu mindre, är den metod vi använde fortfarande oöverträffad.

Idén föds

Idén att kunna fastställa flyghöjden hos enskilda fågelindivider föddes 1968 på Capri fågelstation, när Roger Gyllin från Kvismare fågelstation och professor Torsten Gustafson från Institutionen för teoretisk fysik vid Lunds Universitet diskuterade problemet. De metoder som dittills hade använts, till exempel radarstudier och direkta iakttagelser från flygplan, var osäkra både beträffande artbestämning av fåglarna och möjligheten att noggrant avgöra flyghöjden. Man kunde med dåtida metoder inte heller följa enskilda individer för att se hur länge fåglarna vistades på varje höjd eller fastställa individuell variation vid valet av flyghöjd.

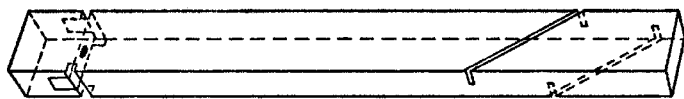
Höjdmätaren

Torsten Gustafson kände till en höjdmätare som användes av kosmologer vid uppsändning av instrument med ballong. Problemet var dock att den vägde 75 gram, ungefär fyra gånger så mycket som en vanlig småfågel. Väl återkommen till universitetet i Lund kontaktade han konstruktören Krister Kristiansson samt Birgit Lindkvist, båda verksamma på universitetets kosmologiska avdelning. De ombads att undersöka möjligheten att tillverka en mätare så liten och lätt att den skulle kunna bäras av en mindre fågel utan alltför stora bekymmer. De lyckades konstruera en höjdmätare som hade dimensionerna 50x8x5 millimeter och som vägde endast 0,8 gram.

Metoden bygger på α -partiklars räckvidd i luft. Sådana partiklar sänds ut vid vissa radioaktiva ännens sönderfall. α -partikelns rörelse bromsas av luftens molekyler. Det medför att ju tunnare luften är, desto längre kan α -partikeln färdas. Eftersom luften blir tunnare med stigande höjd (lufttrycket sjunker), kommer α -partiklarna att kunna nå allt längre. α -partikelns räckvidd är alltså omvänt proportionell mot luftens täthet.

I den ursprungliga höjdmätaren utnyttjades fotografiska plåtar för att registrera träffar av α -partiklar. Problemet med fotografiskt material är att det är ljuskänsligt och måste hantearas med stor omsorg för att inte skadas. Man hade dock upptäckt att den fotografiska filmen kunde ersättas av ett tunt skikt av acetatplast, där träffarna av α -partiklar kunde räknas i mikroskop, sedan plasten etsats med till exempel en lösning av kaliumhydroxid.

Det radioaktiva preparat som utnyttjades var ^{210}Po (polonium), vars α -partiklar har samma rörelseenergi när de sänds ut, det vill säga att de har samma räckvidd i luft om lufttrycket är konstant. En annan fördel är att dotterkärnorna, som bildas vid sönderfallet, är stabila vilket minskar risken för att fåglar och människor ska utsättas för radioaktiv strålning under experimentet. Tilläggas bör att α -partiklarnas genomträngningsförmåga är liten, och att de

Figur 1.

Första typen av höjdmätare, 50 mm lång. Poloniumkällan är den mörka fläcken till vänster. Till höger ses de två skåror, där de plastremsor som tjänar som detektorer placeras från var sin sida, så att båda kan träffas av α -partiklarna.

inte kan ta sig ut ur höjdmätaren och orsaka skada i omgivningen.

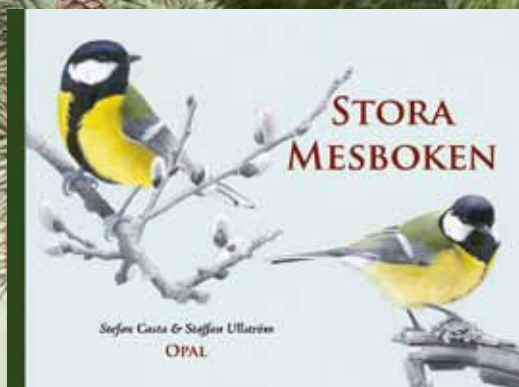
Höjdmätaren bestod av ett fyrkantigt rör av akrylplast ("plexiglas") med måtten 50x8x5 millimeter. I den ena kortändan satt det radioaktiva preparatet monterat på så sätt att ingen strålning kunde läcka ut. α -partiklarna kunde fritt röra sig i rörets längdriktning tills de stoppades av en snedställd plastfilm (Figur 1). Vid markytan nådde α -partiklarna plastfilmens närmaste del, men på högre höjd, med lägre lufttryck, träffades plastfilmen längre bort.

Ju länge tid en fågel vistades på en viss höjd, desto fler träffar hamnade inom ett visst segment på plastfilmen. Detta gjorde det möjligt att även fastställa hur länge fågeln vistats på olika höjder under flygningen. Man kunde då också avgöra hur stor del av dygnet fågeln legat i boet eller rört sig nära marken.

Fångst av tornsvalor

Metoden testades först på brevduvor i Skåne i fem experiment. Mätnoggrannheten beräknades till ungefär ± 100 m. Bland många andra tänkbara fågelarter föll valet så småningom på tornsvala. Dessa är relativt lätta att fänga nattetid eftersom de trycker på boet när man lättar på tegelpannan där de bor. Man kan då plocka dem med handen. De är dessutom föga störningskänsliga och återvänder snart till ägg eller ungar efter till exempel ringmärkning. Det ger möjlighet att fänga och återfänga

Välkommen in i mesarnas fantastiska värld!

Ny bok av
Staffan Ullström och
Stefan Casta.
Läs mer om boken på
www.opal.se

samma individ, vilket var nödvändigt för de planerade studierna.

Nära Kvismare fågelstation fanns en redan studerad koloni av tornsvalor i Norrbyås, cirka en kilometer från stationsbyggnaden Ängfallet. Svalorna häckade på två äldre personalbostäder vid Sörby säteri. De hade tak täckta med tvåkupigt lertegel och saknade hindrande hängrännor. De var dessutom tämligen låga, vilket underlättade klättrandet upp och ner på stegen.

Fältarbete

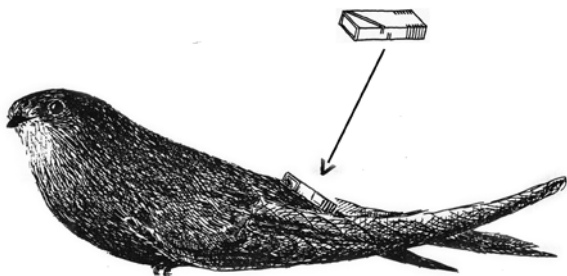
Fångsten av de tornsvalor som ingick i experimentet genomfördes från början av juni till mitten av juli. Tornsvalorna hade då ägg eller ungar i bona. Fåglarna togs nattetid med handen, där de låg och tryckte under tegelpannorna. För säkerhets skull hölls ett slöjtnät uppspant mellan två störrar längs taket för att fånga de individer som försökte komma undan. Under årets första fångstkväll låg tornsvalorna i allmänhet kvar på boet och kunde rätt enkelt tas med handen. Redan kvällen efter var de mer misstänksamma, och vissa kastade sig ut från taket men fastnade vanligen i slöjtnätet. Om fångsten fortsattes ytterligare kvällar, förstärktes detta beteende, och den fjärde fångstkvällen flydde många tornsvalor, redan då steget restes mot takkanten.

Efter fångsten ringmärktes varje individ, om detta inte hade gjorts tidigare. Därefter tog Birgit Lindkvist vid och monterade höjdmätaren på tornsvalans rygg. Limmet, som då användes, hade egenskapen att det skulle lösas upp efter tre till fyra dygn, så att fågeln befriades från sin ofrivilliga last, om den inte lät sig återfångas. Med tanke på svalornas starka fötter och sylvassa klor behandlades de med största respekt. Samtliga exemplar döptes av Birgit under handhavandets gång till "Lilla Pyttan". Efter proceduren med monteringen av höjdmätaren placerades svalorna i fångstpåsar eller i var sin skokartong med juteväv

klistrad på botten, så att de kunde hålla sig fast under en eventuellt kommande transport.

Fångstpremiär 1970

Den 10 juli 1970 gjordes den första fångsten av de tornsvalor som ingick i försöket. Fåglarna småpratade med ett stillsamt surrande under tegelpannorna, när arbetet startade strax efter skymningen. Snart hade de fem tornsvalor som behövdes till denna provomgång plockats fram från sina boplatser. Vartefter de försågs med höjdmätare, släpptes de på märkplatsen. Dagen därpå var spänningen stor när återfångsten skulle ske. Vi lyckades fånga två fåglar med höjdmätarna i behåll, medan en tredje klarade sig undan. Dagen efter fångade vi ytterligare ett exemplar med mätaren kvar. Därmed var fältarbetet avslutat för denna sä-

Figur 2.

Den avkortade höjdmätare, som klistrades på tornsvalans rygg, var 20 mm lång. Teckning: Lars Johansson.

song. Vädret under fångstdagarna var kyligt med friska sydvästvindar och tidvis regn. Analysen av höjdmätarna, som utfördes vid Lunds Universitet, visade att ingen av fåglarna hade flugit högre än cirka 100 meter.

Motgångar 1971

Trots att resultatet 1970 på inget sätt var uppseendeväckande, var det ändå uppmuntrande att metoden tycktes fungera. Inför säsongen 1971 beslöt vi därför att göra en betydligt större satsning. Under försöksperioden mellan den 5 och 9 juli var vädret vackert med uppehåll och upp till +32°C. Fångsten gick bra. 31 tornsvalor med mätare släpptes direkt efter fångsten på märkplatsen, medan fem trans-

porterades till Svennevad, cirka 25 kilometer söderut, och släpptes där. Resultatet blev ändå en besvikelse. Vi lyckades återfånga nästan hälften av de svalor som fått en mätare fastsatt på ryggen, men inte en enda hade sin mätare kvar! Inga hittades heller i bona, men däremot återfanns en på marken nära boplatsen. Analysen av denna mätare visade dock att bäraren inte flugit på någon större höjd. Tydligt hade de akrobatiska och snabba tornsvalorna lyckats skaka av sig mätarna i flykten. Kanske var det så att tornsvalorna under föregående års försök på grund av det dåliga vädret tillbringat större delen av tiden i bona, och av den anledningen hade mätarna i behåll.

Nu var goda råd dyra. Skulle problemen gå att lösa eller måste projektet avbrytas? Vi resonerade mycket fram och tillbaka och kom bland annat fram till att mätarna trots allt kunde vara för stora. En ny modell togs fram som bara vägde 0,4 gram och var 20 millimeter lång, vilket borde minska påfrestningarna till ungefär en fjärdedel.

Nya tag 1972

Studierna 1972 delades upp på två omgångar, så att material och metoder skulle kunna modifieras under arbetets gång, om behovet uppstod. Under den första perioden, mellan den 26 och 28 juni, monterades åtta mätare varav vi fick tillbaka tre. Vädret under dessa dagar var huvudsakligen klart med dagstemperaturer på drygt 25°C. De preliminära analysresultaten visade att tornsvalorna flugit mycket högt, mellan 3 000 och 3 600 meter. Alla deltagarna i projektet blev häpnadslagna och glada. Var detta verkligen korrekt?

För att om möjligt bekräfta resultatet gjordes en ny försöksomgång mellan den 7 och 11 juli. 21 höjdmätare monterades och av dessa fick vi hela 13 tillbaka. Ytterligare fyra tornsvalor förvarades i fångstpåsar över natten och släpptes följande morgon. Avsikten var att försöka klarlägga om fåglarna flög högt om natten eller om så skedde huvudsakligen i dagsljus. Ingen av dessa fåglar återfångades dock. Samma sak gällde för övrigt de fåglar som föregående år transporterades till Svennevad

och släpptes där. En av dessa återfanns dock i boet ett år efter förflyttningen. Vädret under denna period var till en början tämligen gynnsamt med varierande molnighet och dagstemperaturer på drygt 20°C. Den 10 juli och natten till den 11 juli föll dock närmare 40 millimeter regn och kvällspasset den 10 genomfördes i ösregn. Denna kväll fick vi tillbaka två mätare men inga nya monterades.

När analysresultaten av höjdmätarna rapporterades från Lunds Universitet blev glädjen stor, dels hade höjdmätarna fungerat som planerat, dels hade fåglarna flugit mycket högt! Av de totalt 16 fåglar som återfångades med mätarna i behåll hade fem varit uppe på mellan 1 900 och 2 500 meters höjd, tre på mellan 2 500 och 3 000 meter och åtta på mellan 3 000 och 3 600 meter.

Metoden gör det också möjligt att beräkna hur lång tid en individ vistats på olika höjd. Som exempel kan nämnas att fågeln som bar mätare nr 4 flög mellan kl. 21.30 den 26 juni och midnatt den 28 juni eller 26 timmar och 30 minuter. På topphöjden cirka 3 500 meter uppehöll den sig fyra timmar. Vistelsen på mellanhöjderna var så kortvarig att tiden inte gick att beräkna och övrig tid befann sig tornsvalan nära marken eller i boet. Tyvärr gör metoden det inte möjligt att avgöra när på dygnet individerna vistats på de olika flyghöjderna.

Ännu återstod dock några frågor som pockade på svar. När på dygnet flög fåglarna som högst, i ljus eller mörker? Var det någon skillnad i flyghöjd om himlen var klar eller molntäckt? Spelade det någon roll om fåglarna släpptes nära märkplatsen, eller om de hade transporterats en mer eller mindre lång sträcka innan de återgavs friheten?

Att flyga i ljus och mörker – försök 1973

Under fåltsäsongen 1973 försökte vi få svar på dessa frågor. Arbetet pågick från den 26 juni till och med den 1 juli. Vädret under perioden var varmt med temperaturer på mellan 25 och 30 grader. Endast drygt fyra millimeter regn föll vid tidpunkter som ej störde fångstarbetet. Första kvällen fångades 22 tornsvalor varav

19 redan var ringmärkta, vilket vittnar om ett gott arbete under tidigare år. De tre omärkta fick naturligtvis sina ringar och samtliga för-sågs med var sin höjdmätare. Tio fåglar släpptes omedelbart efter hanteringen vid fångsten medan tolv sparades till soluppgången, då de återfick friheten i närheten av märkplatsen.

Följande kväll gick vi igenom de delar av taken, där tornsvalorna hade fångats föregående kväll. Vi fick då tillbaka nio mätare och fyra nya fåglar fick var sin mätare monterad på ryggen. De senare släpptes på fångstplatsen omedelbart efter ringmärkning.

På kvällen den 28 juni undersöktes åter hus-taken och 13 svalor lirkades fram under tegel-pannorna varav fem hade sina mätare i behåll. Några nya mätare monterades dock inte eftersom tornsvalornas tålamod började tryta.

Den 29 juni fångade vi längs en takkant, som vi tidigare inte hade utnyttjat, och monterade 14 höjdmätare. Dessa svalor transporterades under natten till Hjortkvarn, cirka 44 kilometer söderut, och släpptes i soluppgången den 30 juni. Tio av dessa fåglar återfångades på kvällen samma dag och ytterligare tre följande kväll. Den fjortonde flygaren återfanns på sitt hemmatak vid studierna 1975. Man kan alltså konstatera att alla svalor som deltog i detta del-experiment klarade påfrestningarna galant.

Tornsvala

Foto: Magnus Friberg

När analysresultaten från de olika flygningarna anlände från Lund, visade det sig att den grupp svalor som släpptes samma kväll som de infångats, nio individer, i genomsnitt hade varit uppe på 2 700 meter, nästan samma genomsnittliga maximihöjd som vid motsvarande flygning med 16 tornsvalor 1972.

Av de tolv svalor som fick tillbringa natten i fångenskap och släpptes vid fångstplatsen först vid soluppgången, fick vi tillbaka fem mätare. Dessa visade att deras bärares genomsnittliga maximihöjd hade varit 1 700 meter, det vill säga att de i medeltal flugit ca 1 000 meter lägre än de som tvingats tillbringa en del av dygnets mörka timmar i luften. För de svalor, som fått uppleva en ofrivillig nattlig bilresa till Hjortkvarn, blev den genomsnittliga maximiflyghöjden under hemresan nästan 2 400 meter.

Här finns en del annat av intresse att redovisa. En svala hade efter frisläppandet i Hjortkvarn stigit till 1 950 meters höjd, vistats där i knappt 50 minuter och sedan förmodligen legat i boet under 19 timmar tills den återfångades på kvällen. Om man betänker att flygsträckan är 44 kilometer och att vägen upp till och ner från marschhöjden är sammantaget fyra kilometer, så visar det sig att denna svala genomfört hemresan med en medelhastighet av nära 60 kilometer per timme, en imponerande prestation av en var-else som bara väger cirka 40 gram!

Långflygningar 1975

Under sommaren 1974 pågick inget fältarbete, men i juni 1975 genomfördes det första långflygningsexperimentet. Vädret under försöksperioden var klart och varmt med svaga vindar. Den 6 juni fångades 14 tornsvalor längs en takkant som lätt kunde bevakas på bekvämt avstånd. Svalorna placerades i var sin kartong och reste sedan med nattå-

Teckning: Bo Mömerud

get från Örebro till Lund, dit de anlände tidigt på morgonen den 7 juni. Redan 07.30 släpptes den första höjdmätarförsedda tornsvalan och 09.00 återgavs den sista friheten. Från eftermiddagen samma dag hölls svalornas häckningsplats under kontinuerlig bevakning, men ingen svala med höjdmätare hade visat sig när mörkret föll. Redan följande morgon var observationerna positiva, och åtskilliga svalor med mätare på ryggen iakttogs. På kvällen samma dag lyckades vi återfånga 13 av de 14 svalorna med mätarna i behåll. Den fjortonde fångades senare, så vi kunde nöjt konstatera att alla svalor återvänt från Lund. Av de 13 höjdmätare vi fick tillbaka var tre fuktskadade och gick inte att analysera. Förmodligen hade skadan inträffat när fåglarna passerade ett mindre molnområde över södra Mellansverige.

De analyserade mätarna visade att tornsvalornas maximala flyghöjd i medeltal var 1 750 meter med 2 350 meter för den högst flygande individen. En svala hade aldrig gått upp högre än 700 meter under hela färden hem. Den hade dessutom klarat av färden på sex timmar, vilket bara var 60 procent av tiden för de två näst snabbaste flygarna (10,3 timmar). Strategin som lågflygaren utnyttjade kan möjligen förklaras av att det blåste motvind, starkare på större höjd. Tar man hänsyn till en viss motvind, har hemfärden gått med en hastighet av ca 70 kilometer per timme. Sex timmar motsvarar restiden mellan Örebro och Lund med bil om man respekterar fartgränserna!

Senare samma sommar, den 12 till 14 juli, genomfördes två hemflygningsförsök på kortare sträckor. Vi ville bland annat undersöka vädrets inverkan på flyghöjden. Det första inleddes kvällen den 12 juli då 16 tornsvalor plockades fram under tegelpannorna. En släpptes efter ringmärkning medan 15 placerades enskilt i pappkartonger och kördes under natten till Tåkerns fältstation, där de släpptes i gryningen med höjdmätare monterade på ryggen. På kvällen samma dag återfångades fem av fåglarna, varav en dock hade tappat sin mätare. Följande kväll fick vi tillbaka tre mätare och kvällen därefter ytterligare en.

Den 14 juli försågs ytterligare 14 svalor med höjdmätare. Avsikten var att släppa dem cirka tio mil norrut, men på grund av allt sämre väder ju längre norrut vi kom, var vi tvungna att vända tillbaka söderut. Svalorna släpptes nära Dylta Bruk, 30 kilometer åt nordväst från häckningsplatsen, där vädret var så pass bra att mätarnas funktion inte borde hotas. Dagen hade då börjat gry och de lokala fåglarna sjöng i den fuktiga sommarmorgonen. På kvällen samma dag återfångades elva av dessa svalor. En av dem hade dock förlorat sin mätare. Om vi som jämförelse med tidigare flygningar hade önskat oss sämre väder, blev vi verkligen bönhörda. Vid Tåkern drev skynarna förbi på låg höjd och ett stilla duggregn föll och vid Dylta bruk var vädret likartat med låga moln och dis, på gränsen till dimma.

När höjdmätarna hade analyserats, visade det sig att alla hade klarat problemet med fukten på ett tillfredsställande sätt. Resultaten från de båda flygningarna påminde starkt om varandra.

Den maximala flyghöjden var i genomsnitt från Tåkern 780 meter och från Dylta bruk 540 meter. De maximala flyghöjderna varierade dock kraftigt individuellt. Vissa individer hade tagit sig hem på mindre än 50 meters höjd, medan andra gjort sig besväret att stiga till över 1 500 meter.

Långflygning från norr 1977

1977 genomfördes vårt längsta hemflygnings-

försök. Den 28 juni plockades 13 tornsvalor fram under tegelpannorna och fick åka nattåg till Duved i Jämtland. Endast en svala ur varje par utnyttjades i experimentet. På förmiddagen den 29 försågs de med höjdmätare och släpptes. Från sen eftermiddag höll vi vakt vid boplatserna men inga svalor med höjdmätare visade sig. Först kl. 17.00 den 30 juni dök den första svalan med höjdmätare upp vid boplatserna. Den gick omedelbart in i boet där den stannade i en timme. Den återkom sedan kl. 21.00 för natten. Vid fångsten samma kväll vid bona visade det sig att detta var den enda svala som återkommit. På något sätt hade den förlorat sin mätare mellan kl. 21.00 och kl. 23.00. Trots noggrant letande både under tegelpannorna och på marken nedanför, kunde den ej återfinnas. I regn och motvind hade svalan färdats de 478 kilometerna från Duved på 30,4 timmar.

Ytterligare fångster vid boplatserna gjordes den 1 och 3 juli. Då återfångades två respektive en tornsvala varav en fortfarande bar sin höjdmätare. Denna var dock så kraftigt fukt-skadad att den inte gick att analysera. Vid förnyade nattliga kontroller vid kolonin den 12 och 21 juli återfångades ytterligare en respektive två av Duvedsresenärerna. Vi fick alltså

så under säsongen tillbaka sju av de 13 fåglar som släpptes i Duved. Av de återstående sex fåglarna återfanns fyra i kolonin 1979 och ännu en 1980. Ingen kontroll på häckningsplatserna företogs 1978. De slutsatser vi kunde dra av detta försök var att limmet, som i och för sig skulle brytas ner av luftens fuktighet, inte klarade påfrestningarna om regnet blev ihållande, samt att höjdmätarna inte heller lämpade sig för liknande vädersituationer.

Långflygning från söder 1979 – sista fältförsöket

1979 företogs det sista fältförsöket i denna studie av Kvismarens tornsvalor. Under dagen den 9 juni blåste det friskt från norr, och ett kraftigt regnområde passerade Mellansverige. Kvällen var klar och sval. Efter skymningen den 9 juni plockades hela 43 tornsvalor fram från sina boplatser under tegelpannorna. Endast en klarade sig undan. Tolv exemplar, som vi bedömde som hannar, åkte med följeslagare nattåg till Lund, där höjdmätare monterades, varefter de släpptes, den sista vid 10-tiden. Från eftermiddagen samma dag höll vi kontinuerlig vakt vid boplatserna, men ingen svala med höjdmätare hade visat sig när mörkret föll. Följande dag, den 11 juni, bevakades kolonin från kl. 02.00 och

kl. 06.07 dök den första svalan med höjdmätare upp. På kvällen återfångades åtta av resenärerna varav fem hade sina mätare i behåll. Ytterligare en fångades på kvällen den 12 juni men denna hade tappat sin mätare. När de fem mätarna hade analyserats, visade resultaten mycket god likhet med vad vi erhållit vid motsvarande flygning 1975. Maximihöjden var i genomsnitt drygt 2 200

Tornsvalor utanför holk med 3 bohål på sommarstuga. Foto: Jan-Olov Ragnarsson

meter, och alla hade genomfört resan på över 1 200 meters höjd.

Slutord

Under de 30–40 år som gått sedan försöken med höjdmätare på tornsvalor genomfördes vid Kvismaren har metoden, mig veterligen, inte utnyttjats vid liknande försök. Det har säkert många orsaker. Hantering av radioaktiva preparat kräver både stor försiktighet och speciella kunskaper liksom tillstånd från myndigheter. De matematiska beräkningarna som krävdes var då, före datorernas genombrott, besvärliga och tidsödande. Dessutom var mikroskoperingen av plastfilmerna, då träffarna från α -partiklarna räknades, påfrestande både för ögon och tålamod. Materialet och tillverkningen av höjdmätarna var kostsamma, inte minst de radioaktiva preparaten.

Nya metoder har även tillkommit som alternativ. Små radiosändare med effektiva batterier kan monteras på större fåglar, som därigenom kan följas med satellit i årtal, och radarstudier av flyttfåglar har utvecklats starkt men ger inte möjligheten att följa enskilda individer under en tidsperiod på något dygn.

En annan ny teknik att studera fåglars förflyttningar är att använda så kallade ljusloggrar. Det är små ljuskänsliga instrument som väger mindre än ett gram. En sådan kan fästas som en ryggsäck på fågeln. Genom att den mäter dagslängden och tiden för solens upp- respektive nedgång går det att fastställa fåglars flygvägar, men man får ingen upplysning om på vilken höjd fåglarna färdas.

Tornsvalestudierna under 1970-talet vid Kvismaren var givande för fågelstationen och dess personal. Fångsten av svalorna var spännande och resultaten uppmuntrande. Mötet med akademiska forskare var inspirerande. Deltagarna från Lund, Torsten Gustafson och Birgit Lindkvist, var sällskapsmänniskor av rang och goda berättare. Torsten hade under studie-

Foto: Jan-Olov Ragnarsson

Holken från sjösidan. Fotomontage som visar in- och utflygning. Egentligen sker passagera genom det vänstra hålet.

tiden i Lund delat bostad med Tage Erlander, senare statsminister i många år. De blev vänner för livet och Torsten blev Tage Erlanders personliga rådgivare i många tekniska ärenden, inte minst kärnkraftsfrågor. Från deras möten hade Torsten otaliga anekdoter att berätta.

Studierna av tornsvalorna vid fågelstationen resulterade i flera artiklar i kända vetenskapliga tidskrifter och väckte internationell uppmärksamhet. Särtrycken efterfrågades världen över och tog snabbt slut. Uppmuntrande kommentarer kom från kända ornitologiska forskare. Professor A. S. King, Liverpool, skrev kort och kärnfullt: "What a splendid investigation!"

Tack

Vid de nattliga fältarbetena ställde fågelstationens personal mangrant upp i ur och skur, utan någon annan ersättning än de tårtor som Torsten och Birgit brukade ta med sig. En särskilt betydande insats gjordes av Roger Gyllin, numera professor i bulgariska vid Uppsala Universitet. Han deltog under flera säsonger vid fångsten av svalorna samt svarade för de dagliga och nattliga transporterna av lundaborna mellan Örebro och Kvismaren. Han har också gjort en omfattande insats vid publiceringen av resultaten i såväl fågelstationens årsskrift som andra vetenskapliga tidskrifter.

Även Bo Thyselius, numera uppsalabo men redan från 1961 medarbetare vid fågelstationen, deltog som stationschef i fältarbetet under flera säsonger.

Ett stort tack ska också riktas till de boende i de två hus där vi genomförde våra fångster. Med tålmod och intresse följde de vårt nattliga slamrande med tegelpannorna på deras tak.

Ett varmt tack riktas till Roger Gyllin även för att han noggrant granskat och justerat detta manuskript, och som genom sitt kunnande och goda minne i hög grad underlättat skrivarbetet. Ett tack ska också riktas till min sambo Margit, som tålmodigt skött om barn, hundar, katt och odlingar, medan jag deltagit i det nöjsamma arbetet med tornsvalorna. Hon har dessutom deltagit i manusgranskningen och därvid kommit med uppriktig och konstruktiv kritik.

Referenser

Gustafson, T., Lindkvist, B. & Kristiansson, K. 1973. **New Method for Measuring the Flight Altitude of Birds.** Nature 244: 112–113.

Gustafson, T., Lindkvist, B., Gotborn, L. & Gyllin, R. 1974. **Bestämning av tornsvalans flyghöjder.** Verksamheten vid Kvismare fågelstation 1973, sid. 3–10. Örebro.

- 1977. **Altitudes and flight times for Swifts Apus apus L.** Ornis Scandinavica 8: 87–95.

Gyllin, R. & Gotborn, L. 1984. **Återorientering till boplatsen hos tornsvala.** Verksamheten vid Kvismare fågelstation 1983, sid. 2–9. Örebro.

Gustafson, T., Lindkvist, B., Gotborn, L., Gyllin, R., Magnusson, A., Nihlén, A. & Strid, C. 1985. **Flight altitudes and homing in Swifts Apus apus and House Martins Delichon urbica.** Ornis Scandinavica 16: 239–243. ◀

Våra kurser och arrangemang sker
i samarbete med:

Studie
främjandet

Fenologi i Närke 2002-2012

Johan Ählén

Det är nu hela fem år sedan denna typ av artikel presenterades i vår tidning vilket innebär att det är hög tid för uppdatering och revidering av listor och datum. Sedan den förra artikeln skrevs år 2007 har det naturligtvis hänt en hel del och vi i den regionala rapportkommittén har i allt större utsträckning skrivit om fenologi i årsrapporterna. Det kommer vi även fortsättningsvis att göra i de fall något extremt händer men i övrigt får denna artikel stå till tjänst som källa till kunskap och information.

Tabellen på sid.16 är precis som 2007 ordnad på följande sätt:

Arterna listas i systematisk ordning och inte i ankomstordning. Närmast efter kolumnen med artnamn visas hur pass vanlig arten är som övervintrare i landskapet. Med vinter menas i detta sammanhang endast observationer gjorda under januari månad för att inte få med sena observationer under decemberhöstar och tidiga dito under februarivårar.

V = Övervintrar i mindre antal varje vinter. Normalt kalla vintrar dock färre än 10 individer.

v = Sällsynt övervintrare och då oftast under milda vintrar, ibland i större antal.

v1 = Enstaka övervintrande individer någon gång under de senaste 10 åren.

Därefter anges i kolumnen **"Dekad/Månad"** (Dek/Mån) vilken dekad respektive månad i denna månad som vårflyttarna tydligt börjar komma tillbaka från sina respektive vinterkvarter. Exemplet trädpiplärka med siffrorna **"3/4"** anger alltså att de flesta år anländer trädpiplärkorna till Närke mellan den 21:a och 30:e april, dekad nummer tre och månad nummer fyra. Givet är att vissa individer av respektive art dyker upp något tidigare än angiv-

ven dekad. För en del av de arter som i listan markerats med antingen "V" eller "v" anges ingen dekad då det helt och hållet beror på hur mild eller bister vintern varit.

Kolumnerna "Vår" och "Höst" är fyllda med de extremdatum som respektive art noterats som tidigast och senast under åren. Vårkolumnen fanns med även i tidigare utgåva och kallades då "Extrem" medan höstkolumnen är helt ny i sammanhanget. Källan till samtliga uppgifter i denna artikel samt bifogad tabell är rapportsystemet Svalan och sammanfattar åren 2002 till 2012 vilket bör ge en relativt rättvis och korrekt bild av respektive arts förekomst i landskapet. Där datumangivelse saknas i dessa kolumner har arten noterats under hela året trots att den normalt sett flyttar.

Naturligtvis finns i vissa fall både tidigare vårnoteringar samt senare höstnoteringar av flera arter från tidigare år än perioden 2002 till 2012 men en stor del av dessa finns inte inrapporterade i systemet vilket vi uppmanar alla rapportörer att göra. Ju fler observationer som rapporteras in i Svalan retroaktivt desto bättre av många skäl. Kanske kan nästa artikel som motsvarar denna behandla åren 1990 och framåt...

2012

Dags då att sammanfatta fenologin och då i synnerhet våren och sommaren för året 2012. Den milda och i den närmaste snöfria vintern 2011/2012 gav naturligtvis bra förhållanden för övervintrande arter med simhud som under större delen av vintern hittade både öppet vatten och föda. Trots detta blev våren ganska normal på våra breddgrader och vårfåglarna ankom i de flesta fall i normal tid jämfört med de närmast föregående åren. Ett axplock av 20 häckande arter ses nedan i ankomstordning med angivet datum för årets första observation i landskapet:

Sånglärka	23/2	
Tofsvipa	24/2	
Trana	6/3	(tidig)
Rödbena	20/3	(extr. tidig)
Sädesärta	26/3	

Storlom	27/3	
Fiskgjuse	29/3	
Storspov	29/3	
Fisktärna	11/4	
Stenskvätta	12/4	(sen)
Ladusvala	16/4	
Lövsångare	18/4	
Trädpiplärka	23/4	
Svartvit flugsnappare	23/4	
Tornseglare	29/4	(tidig)
Bivråk	1/5	
Näktergal	4/5	
Nattskärna	20/5	(tidig)
Kärrsångare	22/5	

Längre norrut i landet blev våren istället historiskt sen med snö kvar i fjällen långt in i juni månad. Födottillgången för rovfåglar var dessutom katastrofal och i skarp kontrast mot föregående år som bjöd på överflöd. Detta ledde till att många arter antingen hade dåligt häckningsresultat eller helt enkelt hoppade över att häcka. Troligen är detta också orsaken till alla observationer av bland annat jordugglor och häckningar av dessa i vårt landskap för första gången på många år. Mönster kan ses i höstobservationer av arter som fjällvråk, blå kärrhök, stenfalk och nu senast hökuggla.

Häckningsresultaten generellt på våra bredd- och längdgrader verkar ändå ganska hyfsade trots den regniga sommaren men även med stora variationer inom korta avstånd geografiskt. Helt klart är dock att öster om oss har resultaten varit mycket goda då flera arter förekommit invasionsartat under hösten med rejäla rekordsiffror i ringmärkningen både på Ottenby, Utklippan och i Falsterbo. När detta skrivs i slutet av november månad ligger ännu ingen snö i landskapet och inga vattendrag har frusit till vilket innebär att precis som föregående höst finns mycket fågel kvar i markerna. De lärde tvista om hur denna vinter kommer att bli men när ni läser detta har ni troligen en del av facit utanför fönstret. Går vi mot ännu en historiskt mild och snöfri vinter?

Välkommen till nästa vår! ◀

Fenologi i Närke 2002-2012

Art	V	Dek/ Mån	Vår	Höst
Knölsvan	v	--	--	--
Sångsvan	V	--	--	--
Sädgås	v	--	--	--
Spetsbergsgås	1	3/2	--	--
Bläsgås	1	3/2	--	--
Grågås	v	--	--	--
Kanadagås	V	--	--	--
Vitkindad gås	v1	2/3	--	--
Bläsand	v1	2/3	24/2	--
Snatterand	v1	2/3	10/3	--
Kricka	v1	1/3	28/2	24/12
Stjärtand	v1	2/3	1/3	--
Arta	-	1/4	25/3	4/10
Skedand	-	3/3	18/3	13/12
Brunand	v1	2/3	28/2	--
Vigg	V	--	--	--
Knipa	V	--	--	--
Småskrake	v1	1/4	18/3	--
Storskrake	V	--	--	--
Vaktel	-	1/5	6/5	9/10
Smålom	-	1/4	26/3	23/12
Storlom	v1	1/4	4/3	30/12
Smådopping	v1	1/4	30/3	--
Skäggdopping	v	--	--	--
Gråhakedopping	-	1/4	26/3	5/11
Svarthakedopping	v1	1/4	22/3	--
Storskarv	v	--	--	--
Rördrom	-	2/3	1/3	20/12
Gråhäger	V	--	--	--
Bivränk	-	1/5	1/5	9/10
Brun kärrhök	-	3/3	12/3	3/12
Ormvränk	V	--	--	--

Ormvränk

Foto: Magnus Helleryd

Art	V	Dek/ Mån	Vår	Höst
Fiskgjuse	-	3/3	20/3	10/10
Tornfalk	V	--	--	--
Lärkfalk	-	3/4	22/4	10/10
Pilgrimsfalk	v1	3/3	23/2	28/12
Vattenrall	v1	3/3	21/3	9/12
Småfläckig sumphöna	-	2/4	10/4	10/9
Kornknarr	-	2/5	8/5	26/8
Rörhöna	v	3/3	19/3	--
Sothöna	v	2/3	19/2	--
Trana	v1	2/3	22/2	--
Strandskata	-	1/4	29/3	28/9
Mindre strandpipare	-	1/4	29/3	23/9
Ljungpipare	-	2/3	3/3	14/11
Tofsvipa	v1	1/3	6/2	--
Mosnäppa	-	1/5	30/4	26/9
Brushane	-	2/4	26/3	7/11
Dvärgbeckasin	-	2/4	29/3	7/12
Enkelbeckasin	-	2/3	19/2	28/11
Dubbelbeckasin	-	1/5	23/4	10/11
Morkulla	v1	2/3	1/3	22/12
Rödspov	-	2/4	4/4	13/11
Småspov	-	3/4	12/4	12/9
Storspov	-	3/3	21/3	13/11
Svartsnäppa	-	3/4	14/4	7/11
Rödbena	-	1/4	20/3	3/10
Gluttsnäppa	-	2/4	7/4	12/10
Skogssnäppa	-	3/3	11/3	10/9
Grönbenä	-	2/4	9/4	14/10
Drillsnäppa	-	3/4	13/4	3/10
Dvärgmå	-	3/4	11/4	28/11
Skrattmå	v	2/3	1/3	26/12
Fiskmå	V	--	--	--
Gråtrut	V	--	--	--
Havstrut	V	--	--	--
Fisktärna	-	2/4	3/4	22/10
Silvertärna	-	3/4	23/4	16/11
Svarttärna	-	1/5	21/4	14/9
Skogsduva	v	3/2	--	--
Ringduva	V	3/2	--	--
Gök	-	3/4	27/4	24/9
Hornuggla	v1	1/3	24/2	24/11
Jorduggla	v1	1/3	13/2	23/11
Nattskär	-	3/5	7/5	24/9
Tornseglare	-	1/5	29/4	31/10
Göktyta	-	3/4	14/4	25/9
Trädlärka	-	2/3	10/3	26/11
Sånglärka	-	3/2	4/2	26/12
Backsvala	-	3/4	4/4	2/10

Art	V	Dek/ Mån	Vår	Höst
Ladusvala	-	2/4	5/4	4/11
Hussvala	-	3/4	15/4	27/9
Trädpiplärka	-	3/4	9/4	2/10
Ängspiplärka	v1	2/3	8/3	19/12
Rödstrupig piplärka	-	2/5	25/4	8/10
Skärpiplärka	-	1/4	24/3	23/10
Gulärla	-	3/4	16/4	6/10
Forsärla	v1	2/3	13/3	--
Sädesärla	v1	3/3	14/3	22/11
Gärdsmyg	V	--	--	--
Järnsparv	v1	3/3	29/2	8/12
Rödhake	V	2/3	3/3	--
Näktergal	-	1/5	25/4	13/9
Blåhake	-	2/5	27/4	6/10
Svart rödstjärt	-	2/4	2/4	24/11
Rödstjärt	-	3/4	18/4	13/10
Buskskvätta	-	3/4	18/4	9/10
Stenskvätta	-	1/4	2/4	11/11
Ringtrast	-	2/4	4/4	2/10
Taltrast	v1	3/3	17/3	13/12
Rödvingetrast	v1	2/3	18/2	--
Dubbeltrast	v1	2/3	2/3	--
Gräshoppsångare	-	1/5	27/4	20/9
Flodsångare	-	3/5	10/5	6/9
Vassångare	-	1/5	25/4	11/9
Sävsångare	-	3/4	17/4	25/9
Busksångare	-	1/6	19/5	12/8

Art	V	Dek/ Mån	Vår	Höst
Kärrsångare	-	2/5	9/5	20/9
Rörsångare	-	3/4	22/4	12/10
Trastsångare	-	1/5	28/4	19/9
Härmsångare	-	1/5	4/5	1/9
Ärtsångare	-	3/4	19/4	6/10
Törnsångare	-	1/5	26/4	24/9
Trädgårdssångare	-	1/5	27/4	6/10
Svarthätta	v	2/4	14/4	--
Grönsångare	-	3/4	16/4	4/9
Gransångare	-	1/4	1/4	17/11
Lövsångare	-	2/4	11/4	9/10
Grå flugsnappare	-	1/5	29/4	27/9
Mindre flugsnappare	-	3/5	10/5	5/10
Svartvit flugsnappare	-	3/4	13/4	8/9
Pungmes	-	1/4	29/3	30/9
Törnskata	-	1/5	3/5	26/9
Råka	v	1/3	28/2	--
Stare	V	3/2	--	--
Bofink	V	1/3	--	--
Bergfink	V	2/3	--	--
Hämpling	v1	2/3	3/3	5/12
Vinterhämpling	v	--	--	--
Rosenfink	-	2/5	4/5	27/9
Lappsparv	v1	3/3	1/3	1/11
Snösparv	v	--	--	--
Ortolansparv	-	1/5	26/4	4/10
Sävsparv	v1	1/3	14/2	25/12

Rättelser rörande FiN2012 nr3

Förra numret av tidningen innehöll dessvärre en hel del fel. En tävling typ "Finn fem fel" skulle bli alldeles för lätt. Vi avstår och ber i stället läsarna om ursäkt.

Det mest tydliga felet lär väl gälla bilden på s. 21. Felaktig länk i dataprogrammet orsakade det. Alla som sett bilden noterar att den är densamma som föreställer dubbelbeckasinen på s. 6. Angiven fotografs, Kjell Bond, bild på falken kommer vi att använda en annan gång.

Övre bilden på s. 15 har tagits av Rolf Hagström och den undre där namn saknas har tagits av Anders Jonsson.

Innehållsförteckning: "Per Ahlström: Mitt liv som..." återfinns på s. 28.

Jorduggla

Foto: Anders Jonsson

UNGDOMSSIDAN

Höstens inomhusmöte

Anders Bro

Skåda fågel gör man ju bäst utomhus. Men lördagen den 17 november genomförde ungdomsgruppen en inomhusaktivitet i syfte att lära sig lite mer om grunderna. Filipa, Karin och Martin fick under ledning av Ronnie en guidning av rapporteringssystemet Svalan. Under cirka en timma visade Ronnie hur systemet är upplagt och hur man kan använda det för att söka efter arter och observationer vid olika lokaler. Vi gjorde själva några egna sökningar. Det gav mersmak och vi kommer definitivt att använda det i fortsättningen, även om vi inte själva ska börja inrapportera egna observationer än på ett tag.

I samband med fikat gick vi igenom ett antal fåglar som vi kan förvänta oss

Att se vid aktiviteten? Fåglar inpå knuten? som vi kommer att genomföra lite senare i vinter. Ronnie hade kopierat upp bilder på 13 fåglar, både hökar, hackspettar, sparvar och finkar. Vi detaljstuderade bilderna och började diskutera skillnaderna och likheterna mellan äldre och yngre sparvhökar och duvhökar. Vi lärde oss skillnaderna mellan större och mindre hackspett. Ronnie påpekade också hur talltitans vita vingband och "tjurnacke" kunde hjälpa en att skilja den från entitan. Bergfink, bofink och grönfink tittade vi ingående på. Vi gick också igenom grönsiska, hämpling och lärde oss skillnaderna mellan gråsiska och snösiska och att gulsparvens bruna övergump är ett viktigt kännetecken. Genomgången var väldigt bra och gav oss många tips om hur man enklare skiljer de olika arterna åt.

Vi bestämde två saker. För det första att vi lö-

pande arrangerar inomhusaktiviteter av det här slaget för att bättre lära oss olika fågelgrupper och enskilda arter, som komplement till våra olika exkursioner. Vi bestämde också att vi bokar in en resa till Hornborgasjön i vår, antingen 13 eller 14 april. Då är antalet tranor som störst!

Nästa inbokade programpunkt för ungdomsgruppen är "Fåglar inpå knuten" som äger rum 26 januari vid Erik Rosenbergsstugan i Oset. ◀

Arbetet med atlasinventering 2 i Närke t o m säsongen 2012

Michael Andersson

Atlasinventeringen av Närke är en undersökning för att klarlägga vilka fågelarter som häckar i landskapet och var. Denna, den andra, atlasinventeringen av Närkes häckande fåglar inleddes 2006 och har nu pågått i 7 säsonger. Inventeringen pågår t o m häckningssäsongen 2014. Alla som kan skilja på våra vanliga häckfåglar kan bidra.

Atlasinventering 2 är en inventering vars syfte är att kartlägga samtliga häckande fågelarters utbredning under häckningstid. Inventeringen är kvalitativ inte kvantitativ, dvs. målsättningen är att ta reda på vilka arter som häckar och var, *inte* att räkna hur många fåglar det finns av varje art. Målet med inventeringen är att kunna publicera en rapport med utbredningskartor och tillhörande text för alla i Närke häckande

fågelarter. Förändringar i arternas utbredning över tiden ska kunna jämföras genom en karta från atlasinventering 1, åren 1974-84, med en karta från den pågående atlasinventering 2. Inventeraren anger med häckningskriterier, numrerade från 1 till 20, hur stark indikationen på häckning är för varje fågelart. Atlasrutan på 5 x 5 kilometer är den geografiska yta som en inventerare genomsöker. För att en atlasruta ska vara väl inventerad bör den ha besökts vid olika tider under häckningssäsongen (från mars till mitten av juli för de flesta fåglar) och under minst 40-45 inventeringstimmar. En atlasruta ska helst inte inventeras under mer än två häckningssäsonger.

Under 2011 och 2012 har arbetsgruppen inbjudit atlasinventerarna till möten i januari-februari, för att öka kontakten och kunskapsutbytet mellan inventerarna och även för att öka inventernas delaktighet i planeringen. Mötena har varit uppskattade med ett 30-tal deltagare per gång. Nästa atlasmöte äger rum 23 februari 2013. Då kommer Ulf Eriksson från Arboga fågelklubb att berätta om förändringar över tiden hos Hjälmarens fågelfauna och något om ett tornfalkprojekt.

I juni 2011 och 2012 genomfördes "Atlasrace", för att locka fler deltagare till atlasinventeringen. Atlasrace har visat sig vara en kul aktivitet som vi kommer fortsätta med. Nästa Atlasrace äger rum på nationaldagen 6 juni 2013.

Under 2012 påbörjade vi en ny aktivitet, "inventeringsläger", där fågelskådare inbjöds att hjälpa till med att inventera obokade atlasrutor under en helg. Aktiviteten samlade två personer första dagen och tre personer andra dagen. Även denna aktivitet är ett trevligt socialt inslag, som vi kommer fortsätta med 2013.

För att öka takten och kvalitén i inventeringen sökte arbetsgruppen bidrag från olika håll inför inventeringssäsongerna 2011 och 2012. Bidrag erhöles från SOF:s forskningsfonder (2011: 10 000 kr), föreningen Hopajola (2011: 20 000 kr, 2012: 10 000 kr), Örebro läns landstings vilt- och naturvårdskommitté

(2011: 20 000 kr, 2012: 20 000 kr) och Länsstyrelsen (2011: 20 000 kr, 2012: 20 000 kr). Tack vare dessa bidrag har två atlasinventerare (Albin Lundkvist och Billy Lindblom) anstälts cirka 5 veckor var per säsong. Länsstyrelsen har stöttat atlasinventeringen genom att åta sig arbetsgivaransvaret i NOFs ställe och har därigenom haft administrativa kostnader utöver ovan nämnda bidrag. Rutorna som inventerades av de anställda inventerarna är belägna i västra och södra Närke, där få rutor varit bokade. Resultatet innebär en stark förbättring av atlasinventeringens kvalitet.

Länsstyrelsen stöttar vidare atlasinventeringen genom att erbjuda alla inventerare möjlighet att få kostnadsersättning för resor till atlasrutor i avlägsna delar av landskapet. Både 2011 och 2012 har 10 000 kr budgeterats. Få inventerare sökt ersättning, varför pengarna inte nyttjats fullt ut. Blankett för reseersättning finns sedan 2012 på NOFs hemsida.

Vad gäller atlasinventeringens resultat så här långt finns det ännu mycket kvar att göra. Sören Svenssons reflexioner från atlasmötet 2012 kvarstår att kvalitén bör höjas i stort sett i samtliga atlasrutor. Det innebär i de flesta fall att inventerarna måste göra fler inventeringstimmar i sina rutor för att dels få med majoriteten av de häckande fågelarterna, dels höja häckningskriterierna för många arter. Konkret innebär det att eftersom de flesta atlasrutorna i Närke hyser minst 80 häckande fågelarter, måste minst 40 arter per ruta vara noterade med häckningskriterium 11 eller högre. Arbetsgruppen bedömer därför att påbörjade atlasrutor i hög utsträckning måste färdigställas under häckningssäsongen 2013, så att 2014 kan ägnas åt riktade insatser mot områden och/eller fågelarter där inventeringen är ofullständig.

Brister i data i nuläget kan förutom att få rutor är inventerade i södra och västra Närke även sägas röra vissa arter/artgrupper. Ugglor och sommarens nattsångare är dåligt representerade i datat. Päruggla ser ut att saknas helt på Käglan, men nordöstra Närkes skogar ver-

kar föga besökta av ugglelyssnare, så det kan bero på kunskapsbrist. Hornuggla har uppenbarligen en god förekomst i Östernärkes odlingslandskap. I norra, centrala och södra Närke verkar förekomsten vara gles jämfört med resultatet av den förra atlasinventeringen. Är det en följd av att de flesta skådare som lyssnar på nattsångare med förkrossande majoritet bara rör sig i Kvismardalen? Mindre hackspett är nästan inte rapporterad alls från Laxå kommun i den nuvarande inventeringen. I den förra atlasinventeringen var den förekommande i hela kommunen. Laxå kommun är en av de kommuner som lövsanerades av Domänverket för några decennier sedan, så det kan vara en sann bild att mindre hackspett minskat där, men än så länge är för få atlasrutor inventerade i Laxå för att vi ska veta säkert. Dessa exempel sammanfattar ganska väl de brister som datat i dagsläget innehåller och som vi behöver komplettera för att göra lite säkrare bedömningar av arternas förekomst/utbredning i Närke idag.

Resultat som visar på säkra förändringar finns ändå för vissa fågelarter. Det gäller i huvudsak arter som ökat starkt i hela landet sedan den förra atlasinventeringen, t ex strömstare, forsärla, vitkindad gås, sångsvan och trana. Gällande dessa arter är det också viktigt att fler rutor inventeras, så vi kan bedöma hur omfattande ökningen varit. Forsärla torde t ex finnas i betydligt fler rutor än vad vi hittills funnit. Detsamma gäller troligen även en art som svart rödstjärt. Det är troligt att dessa båda arter förbises på många av sina lokaler, då få fågelskådare letar på andra lokaler än de redan kända.

Vi behöver alltså öka inventeringsinsatsen och spurta de två sista säsongerna. Alla kan bidra, även observationer av vanliga fåglar är värdefulla bidrag. För den som inte känner sig hemma med att rapportera sina fågelobsar i Svalan/Artportalen kommer vi från 2013 införa möjligheten att nyttja ett rapportprotokoll i äkta papper. ◀

Mikroregnskådning i Rynningeviken

Ronnie Lindqvist

Länge stod jag och väntade den här lördagmorgonen den 22 september. Regnet hade stått som spön i backen hela natten och inte såg det ut att lättas. Vi hade ställt in en mikroregnskådning tidigare i år och inte skulle vi väl behöva göra det igen?

Engelsmännen har talesättet "Good weather-bad birding, bad weather-good birding", en evig sanning enligt mitt sätt att se. Jag kunde bara hoppas att någon annan tänkte likadant den här morgonen.

Till slut dök Ingemar Hägglund och Jonas Blücher upp.

–Jag har gett mig sjutton på att vara med någon gång, sa Ingemar.

–Och det spelar ingen roll vad det blir för väder, sa han också. Kunde man ana lite ånger i rösten?

Vi vandrade iväg, smått euforiska över ett oväntat, men kortvarigt, uppehåll i regnandet.

Fåglarna var det fart på, och vi fick en fantastiskt lärorik morgon när det gäller att hålla kikarna fria från imma. Att följa en jagande pilgrimsfalk är en bedrift i de här väderförhållandena men vi lyckades. Havsörnen visade upp sig fint och lagunen var full av doppingar och änder i olika ruggningsstadier. Vi avslu-

tade denna trevliga och lärorika morgon med fika i Stentornet där en förbiflygande pungmes lockade och en blåhake lurade i buskagen.

Välkomna på nästa års mikroskådningar ni som läser detta. Det är kul och kravlöst att skåda i grupp. ◀

Rävahänget

Ronnie Lindqvist

Var är rävarna?

Frågan ställdes på skoj för många år sedan av den då nyinflyttade stockholmskan Gun Isacson, efter att ha blivit orienterad i Rynningevikens lokalnamn.

En inte alls oberättigad fråga. Vi har väl lite till mans funderat kring namnet Rävgången och säkert finns det en förklaring. Kanske låg en gång en beväring från I 3 på lur i vasskan-ten, med bössa i näven, när en räv för andra eller tredje gången passerade området som han skulle hålla fiendefritt, och namnet på stigen föll på plats.

Hur som helst, Rävgången har blivit ett av vår stads mest besökta, naturnära, rekreationsområden sen den gamla militära övningsplatsen omdanats till friluftsparadis.

NOF bestämde för en tid sedan att försöka få igång en ny, publikvänlig höstaktivitet där all-

mänheten var målet för information om föreningen och fåglar i allmänhet. Rävgången var ett naturligt val av plats eftersom det är här som det rör sig mest folk som kanske skulle vara intresserade. Datumet bestämdes till den 15 september, men vad skulle vi kalla aktiviteten? Den gamla klassikern X-Tip Big Sit diskuterades men den hade haft sin storhetstid. Syftet den här gången var annorlunda och därför var det önskvärt med ett nytt namn. Till slut kom ovan nämnda stockholmska med förslaget Rävahänget, vilket vi enades om. Namnet knyter an till rävfrågan, och eftersom vi skulle stå där och hänga några timmar kändes det rätt även språkmässigt. Kanske skulle vi även kunna "hänga in" lite spännande fåglar.

Det blev en lyckad lördag. Solen sken, den stora artlistan kryssades, korv grillades, böcker såldes, folk deltog i tipspromenader och vann priser. Många kom bara förbi och undrade vad vi höll på med.

En sak som alltid lämnar angenäma minnen efter aktiviteter som denna är att fåglar berör så många "vanliga" människor, inte bara skådare. Alla vi som deltog tyckte att det var imponerande att joggare tog en paus för att skåda en stund med oss och att helgpromenerande familjer kom och berättade om sina fågelupplevelser. Vi hann inte räkna alla, men ett hundratal besökare hade vi den här lördagen och artlistan blev skaplig.

Vi ses väl på Rävahänget 2013? ◀

Skänk vinster till månadslotteriet!

Vi behöver nya vinster till lotteriet vi har vid våra inomhusmöten. Inte så stora och dyra utan t ex ett paket kaffe, böcker, någon pryl för vår fågnad och nytta, fågelmat som talghöll, solrosfrön och jordnötter. Hela vinsten går direkt in i föreningskassan.

Ansvarig är Bengt Jalsborn, tel 019-12 70 80. Det går att lämna vinster vid varje månadmöte.

Ett stort tack på förhand!

Styrelsen

Märkplats Venan

Ringmärkning i naturreservatet Oset - Rynningeviken 2012

Lennart Eriksson, Leif Sandgren, Johan Ahlén och Per Wedholm

Verksamhetsåret 2012, det 34:e, är nu till ända. Vid Stentornet skedde ringmärkning vid 18 tillfällen och vid Venastugan 32 tillfällen. En ny märkplats startades av Per Wedholm, vid södra Näsbybäcken i Oset. Där märktes det vid 7 tillfällen. Totalt ringmärktes det 1359 fåglar av 56 arter. Under åren 1979 - 2012 har det ringmärkts 43086 fåglar av 126 arter. Det har gett 311 återfynd av 40 arter. Uppföljning av våra 4 projektarter mindre hackspett, pungmes, trastsångare och kärrsångare har fortsatt i full skala. Inventering av Rävångsmaden fortsätter. Ingen ny märkart tillkom under året. Udda märkart blev 4 busksångare, 3 flodsångare och 2 knölsvanar.

Mindre hackspett

Vi har nu följt mindre hackspetten i fem områden sedan 1995. Stammen har legat ganska stabilt på 5-6 revir fram till 2005-2006 då den ökade till 9 revir, för att sedan sjunka år 2010. Då fanns det bara 2 par. Åren 2011-2012 fanns 4 par. Se tabell A. En kraftig ändring av reviområdena har skett. I norra skogen är den mindre hackspetten borta sedan flera år. Åsen, öster om I3, har haft få observationer av en hane de sista åren. 2012 fanns inget par i Strandskogen, men obsar av en ensam hane finns. Det är Vattenparken med 3 par och Oset med 1 par som håller ställningarna. Minst 3

lyckade häckningar noterades, varav den vid tornet i Oset var mycket sen. Paret sågs mata i bo mellan 23 - 26 juni (normala år 6-15 juni). Boplatsen var typisk: en 2 meter hög alstubbe. En annan färgmärkt hane med röd ring H-8 med revir vid västra änden av Alnängsbadet höll till i samma klibbal även i år. Förra årets bo nyttjades i år av svartvit flugsnappare. Årets bo där tog pilfinken över som försvarade det helhjärtat mot den mindres attacker så hackspetten fick söka ny häckplats.

Pungmes

Tyvärr fanns det inget revir av pungmes i området. Det enda positiva är att förra årets enda hane vid Venan återfanns som bobyggande nära Kristianstad i Skåne i maj 2012. Det första utbytet åt det hållet. Tidigare har vi en kontroll av en ringmärkt pungmes från Skåne.

Trastsångare

8 revirhävande hanar fanns inom området detta år då få gamla fåglar kom tillbaks. De flesta var endast 2-3 år gamla. I år liksom 2011 lyckades inte trastsångaren något vidare. Minst 3 lyckade häckningar kunde dock hittas. En hane, ringmärkt i Kvismaren 2011, hävdade revir.

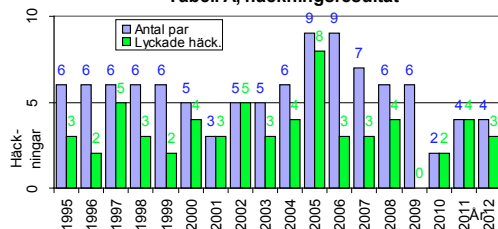
Kärrsångare

Årets 25 revirhävande hanar (24 var eller blev färgmärkta under året) är en nedgång mot förra årets 36. Kurvan pekar dock stadigt uppåt, med variationer under åren. Flera lyckade häckningar kunde noteras. Vi har under åren färgmärkt 149 kärrsångare (med 2012 är vi nu uppe i 162) för att kunna följa deras revir utan att störa för mycket. 64 av dessa har återkommit ett eller flera år, totalt har vi 110 årsavläsningar. Ett exempel är H-17 märkt snötippen 2/6 2007 som har kontrollerats under åren 2008-09 och 2011-12. Han är minst 7 år gammal och har observerats på snötippen alla år.

Återfynd

Återfynd har noterats: pungmes och rörsångare från Frankrike, lövsångare flera från Christiansö, Danmark och en rosenfink, en ungfågel, ringmärktes så sent

Tabell A, häckningsresultat

som 27 september och kontrollerades vid Bingsmarken i Skåne 7 oktober. Entita märkt på Venan 3/9 2005 är kontrollerad av oss år 2008 och 2012. Den är inne på sitt åttonde år, inte illa för en så liten krabat.

Övrigt

Venastugan som var vår basplats under många år, har ersatts med ett nytt stort glashus. Impo- nerande ur alla synvinklar men är riskabelt att märka i. Smiter någon fågel är det stor risk att den flyger ihjäl sig mot fönstren. Vi har haft några guidningar med märkning inomhus. Det har gått bra och varit väldigt uppskattat. Speciellt de med barn inblandade. ◀

Art	Antal ringmärkta		Återfynd	
	1979-11	2012	1979-12	
Skäggdopping	1	0	1	
Rördrom	1	0	1	
Knölsvan	4	2	6	
Grågås	36	0	36	7
Kanadagås	43	0	43	3
hybrid	1	0		
Kricka	2	0	2	
Gräsand	5	0	5	
Brun kärrhök	22	0	22	
Duvhök	2	0	2	
Sparvhök	5	0	5	
Tornfalk	10	0	10	1
Vattenrall	4	0	4	
Kornknarr	3	0	3	
Sothöna	1	0	1	
Rörhöna	1	0	1	
Strandskata	5	0	5	
Mindre strandpipare	152	2	154	1
Större strandpipare	6	0	6	
Tofsvipa	8	0	8	
Småsnäppa	27	0	27	
Spovsnäppa	2	0	2	
Kärnsnäppa	17	0	17	
Brushane	10	0	10	
Dvärgbeckasin	5	0	5	
Enkelbeckasin	15	0	15	
Morkulla	1	0	1	
Myrspöv	1	0	1	
Skogssnäppa	3	0	3	
Grönbenä	30	0	30	
Drillsnäppa	5	0	5	
Skrattmås	2616	0	2616	117
Fiskmås	3	0	3	
Gråtrut	30	0	30	1
Havstrut	3	0	3	1
Fisktärna	15	0	15	
Ringduva	2	1	3	
Turkduva	1	0	1	1
Kattuggla	2	0	2	
Sparvuggla	2	0	2	
Färluggla	1	0	1	
Tornseglare	9	0	9	
Göktyta	55	0	55	1
Gråspett	1	0	1	
Grönköling	5	0	5	
Spillkraka	1	0	1	
Större hackspett	35	0	35	1
Mindre hackspett	31	0	31	
Trädlärka	3	0	3	

Art	Antal ringmärkta		Återfynd	
	1979-11	2012	1979-12	
Sånglärka	10	0	10	
Ladusvala	70	10	80	
Trädpiplärka	2375	2	2377	
Ångspiplärka	197	0	197	
Rödstrupig pipelärka	1	0	1	
Gulärka	148	0	148	2
Sådesärka	232	1	233	
Sidensvans	26	5	31	
Gärdsmyg	255	7	262	1
Järnsparv	1979	23	2002	9
Rödhake	1292	52	1344	2
Näktergal	170	3	173	3
Blåhake	389	1	390	3
Rödstart	71	3	74	
Buskskvätta	234	1	235	
Stenskvätta	43	0	43	
Koltrast	313	25	338	1
Björktrast	57	6	63	
Taltrast	274	41	315	1
Rödvingetrast	241	42	283	
Gråshoppsång	82	2	84	
Flodsångare	22	3	25	2
Vassångare	3	0	3	
Sävsångare	2306	73	2379	28
Busksångare	7	4	11	1
Kärnsångare	345	18	363	2
Rörsångare	3492	126	3618	44
Trastsångare	94	6	100	5
Härmsångare	66	1	67	
Höksångare	14	0	14	
Artsångare	215	2	217	
Törnsångare	550	11	561	
Trädgårdssång	729	8	737	1
Svarthätta	935	49	984	2
Lundsångare	1	0	1	
Grönsångare	45	1	46	
Gransångare	139	6	145	
Lövsångare	5680	175	5855	14
Kungsfågel	649	42	691	
Grå flug	79	2	81	
Mindre flug	1	0	1	
Svartvit flug	832	28	860	
Skäggmes	73	0	73	1
Stjærtmes	243	27	270	4
Entita	139	9	148	
Talltita	98	0	98	
Tofsmes	8	0	8	
Svartmes	257	2	259	
Blåmes	3710	234	3944	5
Talgöxe	2607	94	2701	4
Nötväcka	115	3	118	
Trädskrypare	95	5	100	
Pungmes	102	0	102	14
Törnskata	421	8	429	1
Varfågel	6	0	6	
Rödhuvad törn.	1	0	1	
Nötskrika	25	0	25	
Skata	6	0	6	
Kräka	1	0	1	
Nötkräka	1	0	1	
Stare	295	14	309	1
Pilfink	139	16	155	
Bofink	307	17	324	
Bergfink	66	27	93	
Grönfink	271	3	274	
Steglits	49	0	49	
Grönsiska	661	10	671	2
Hämpling	66	1	67	1
Gråsiska	376	5	381	2
Snösiska	1	0	1	
Rosenfink	92	3	95	
Domherre	456	8	464	1
Stenknäck	15	0	15	
Snöspärv	2	0	2	
Gulspärv	467	13	480	2
Ortolanspär	2	0	2	
Videspär	1	0	1	
Sävsparv	2518	76	2594	18
Summa	41727	1359	43086	311
Antal arter	126	56	126	40

Vem är Gudrun Wall?

En presentation av någon vi träffar på i våra fågelmarker!

Text: Marianne Johansson

Foto: Torbjörn Wall

Namn: Gudrun Viola Margareta Wall

Född: Ervalla, Örebro och har just passerat pensionsdagen (stort GRATTIS)

Bor: Hus från 20-talet i Almby, Örebro

Familj: Maken Torbjörn, 2 döttrar + 2 bonusdöttrar och 3 barnbarn +1 bonusbarnbarn, alla är flickor och hunden Troja, en flatcoated retriever.

Yrke: Husmor/kokerska inom äldreomsorgen, senast på Sofiagården.

Föreningar: Glanshammars Trädgårdsförening, PRO Kultur och Närkes Ornitologiska Förening.

Fågelintresset: Har skådat fågel i cirka 5 år och intresset började när jag köpte en egen handkikare av märket Kamakura. Då blev det roligt att se hur fina fåglarna är på närmre håll.

Har ingen matning på tomten men många holkar i äpple- och päronträden där flugsnappare, blåmesar och talgoxar häckar. Nötväcken bygger sitt eget bo i äppleträden.

De bästa fågelmarkerna är Oset och Rävängsen som ligger på gångavstånd från Almby tycker jag. Gamla Soptippen är också mycket speciell med växter, fåglar och djurliv som rådjur och grodor.

Har omkring 100 arter på årets lista. Favoritfågeln är rödhaken och favoritmatsäcken är kaffe och gärna stekt äggmacka. Följer gärna med på NOF:s exkursioner.

Andra intressen: Trädgården – rensa ogräs är helt klart det mest meditativa man kan göra.

Har haft kolonilott i Örnsro koloniområde fram till 1996 då vi köpte huset.

Vandra och bara vara ute – gå med ryggsäck och maken. Går olika rundor på 5-6 km varje dag. Har vandrat hela Bergslagsleden på 3 somrar.

Resor – senaste resan var till Kraków, Polen och dessförinnan till Cornwall i England. Och cyklade med gänget 4 dagar på Åland. Har varit både till Kina och till Sydafrika. Har börjat planera för en resa till Lake district i norra England.

Väva och handarbete. Väver bland annat tras-mattor.

Usch och fy: Avskyr verkligen råttor! Ryser vid blotta tanken! ◀

Ekonomia
Redovisningskonsult AB

Tel. 019-58 10 45

har bidragit till detta nummer av
Fåglar i Närke

Blyförgiftad havsörn

Leif Sandgren text o foto

En sjuk havsörn togs in på Fågelakuten 31 oktober. En rapport om en trolig örn hade kommit in till polisen som tog kontakt med Länsstyrelsen (Per Wedholm) som därpå kontakta- de Fågelakuten.

Jag åkte ut och kunde snart med hjälp av rapportören hitta fågeln, en 5+ havsörn (irisen var inte helt gulffärgad) på ett hygge någon kilometer norr om Krämplinge Gård vid Götlundavägen norrut mot Fellingsbrovägen. Rapportören hade på förmiddagen varit ute med hunden på en nybruten liten skogsväg där hunden markerat. Öرنen hade då suttit på en stubbe helt nära skogsvägen men hade nu flyttat sig ca 75 m längre ifrån vägen. Öرنen var i dåligt skick och jag kunde lätt fånga in den. En okulärbesiktning på plats visade inga synliga skador och tämligen gott hull vid bröstbenet men fågeln verkade hängig och trött. Den sattes sedan i voljär hos Staffan Ullström i Gällersta.

Dagen efter, alltså 1 november, tog Staffan och jag den till Djurkliniken Annalysen i Vivalla för närmare undersökning. Veterinären gjorde samma bedömning som jag själv gjort vid den första okulärbesiktningen på hygget. Röntgen visade emellertid att fågeln hade fyra blyhagel i kroppen. Fågeln var således blyförgiftad. Haglen, som syntes väl på röntgenbilderna, satt på rad efter varandra i mag/tarmkanalen. Eftersom haglen satt tätt ihop kunde vi slå fast att den inte var påskjuten, de hade ju då suttit spridda i kroppen, utan den måste ha ätit av något som blivit skjutet med blyhagelammunition.

Öرنen avled 4 november, lämnades därpå in till polisen för transport till SVA för undersökning och analys.

Blyhagelammunition vid jakt?

Blyhagel som ammunition är en infekterad fråga som har stötts och blötts under flera år. Även på riksdagsnivå! Naturvårdare vill

förbjuda blyammunition överhuvudtaget på grund av dess inverkan på naturen i sin helhet och för riskerna att andra djur/fåglar får i sig bly. Jägarna vill fortsätta använda blyammunition vid jakt, bl.a. därför att bly är mjukare och därför sliter vapnet mindre än stålhagel. Ett annat skäl är att anslagsenergin är större med blyammunition eftersom bly är tyngre än stål.

När man googlar i detta ämne får man en mängd träffar. T.ex. redovisade Naturhistoriska Riksmuseet 2009 en studie där forskare hade undersökt orsaken till blyförgiftning hos havsörnar i Sverige. Riksmuseet och Stockholms universitet hade i ett samarbetsprojekt undersökt 118 havsörnar som hittats döda i Sverige under perioden 1981-2004. Mängden bly i örnarnas lever och njure hade mätts och 14 procent av örnarna hade dödliga koncentra-

Från röntgningen av havsörnen. Bakom röntgensköterskan ses Staffan Ullström.

tioner av bly i kroppen. Totalt hade 22 procent av örarna klart förhöjda halter av bly. Även i fåglarnas matsmältningskanal påträffades blyhagel eller splittr från blykuler. Förklaringen var att havsörnar med dödliga blykoncentrationer ätit döda djur som skjutits med blyammunition eller slaktrester som lämnats kvar i naturen, och att de på det sättet fått i sig bly.

Studien visade således att blyförgiftning är en vanlig, men också onödig, dödsorsak bland havsörnar. Det totala antalet örnar som dör på detta sätt är okänt eftersom de flesta döda örnar aldrig hittas. Bly från jaktammunition är förstås också ett dödligt hot mot andra rovdjur och asätare. Forskarna ville redan då att slaktrester i naturen skulle avlägsnas och att blyfri ammunition skulle användas.

Björn Helander, känd örnforskare vid Naturhistoriska riksmuseet, säger: "Det är oacceptabelt att djur ska behöva dö av blyförgiftning orsakad av människan på detta sätt. Alternativ blyfri ammunition finns och används redan i flera länder." ◀

Blyhaglen ses som en rad vita "kuler" alldeles över ryggraden till höger på bilden

*Upplev naturen närmare
med en kikare från oss*

*Swarovski * Steiner * Pentax * Focus*

kikarproffsen

A-FOTO
BUTIK & ATELJE

Filarevägen 3 Lillån (bredvid Toyota bil)
019-250623 www.a-foto.se

Som hittat för den vetgirige fågelskådaren

Ann-Margret Elmroth

Vår egen högt värderade fågeldoktor och fågeltecknare Staffan Ullström har tillsammans med journalisten Kjell Stockhaus publicerat en samling

illustrerade uppsatser om växter och djur under titeln *Ögonblick i naturen*. På varje uppslag presenteras en växt eller ett (ibland två) djur som på motsatta helsidan avbildats av Staffan. Verkligen ett tilltalande upplägg! Helt naturligt får ögat njutningsfullt vila på bilden medan hjärnan begrundar och lagrar de nyss inhämtade kunskaperna. De informationer som ges är valda med omsorg och känns synnerligen relevanta. Att författaren vistas gärna och mycket i naturen råder inget tvivel om. Han är dessutom rutinerad när det gäller att inhämta och förmedla kunskaper av alla slag, det må gälla respektive växts eller djurs utseende och beteende, förekomst, utbredningsområden och historia i vårt land och talesätt och folktro som gäller företeelsen i fråga. Dessutom kan den matglade finna recept, t.ex. på tidningsrökt abborre. Beskrivningen av kronhjort är så initierad att man måste föreställa sig att Kjell Stockhaus är jägare och förresten fritidsfiskare också. För att inte tala om fågelvän! Eftersom artiklarna tidigare har publicerats i Journalen Härnösand Kramfors ligger tyngdpunkten på djur- och växtvärld i östra Mellansverige. Det omväxlande innehållet medverkar till att intresset aldrig mattas och till att läsningen blir lustfylld.

FiN:s läsare känner ju väl till Staffan Ullströms förmåga att levandegöra våra fåglar. I den här boken avbildar han också de flesta av våra däggdjur, en del fiskar, blommor, träd och bär som står vårt hjärta nära, groddjur m.m. Oförglömligt är hans vargporträtt och igelkottens alla taggar kan man räkna om man skulle vilja. Rödhaken är avbildad med samma förkärlek som han är beskriven av Kjell. Den sorgmantel vi kanske inte fick se i somras har Staffan förärat oss. Den får svara för slutvinjetten i den här presentationen

Många av oss fågelskådare är ju ganska enkelspåriga. Studerar vi *Ögonblick i naturen* råder vi bot på en stor del av vår okunskap om den övriga naturen, den som inte är bevingad. Men några *ögonblick i naturen* har jag inte upplevt vid läsningen, bortsett från pärm bilden, förstås. Tidsspannet boken omfattar, uppdelat i årstider, är mycket, mycket större, från flera tusen år f. Kr. till hösten 2012. ◀

Vinterfåglar inpå knuten 25-28 januari 2013

Marianne Johansson

Nästa års fågelräkning sker från fredag morgon 25 januari till måndag kväll 28 januari.

Blåmes, en pålitlig gäst vid fågelmatningar

Foto: Magnus Friberg

Det är åttonde året som fågelräkningen genomförs. Du kan rapportera via internet på: www.sofnet.org använda SOF:s särskilda rapportblad eller sända ett vanligt brev eller vykort till: SOF, Stenhusa Gård, Lilla Brunneby 106, 386 62 Mörbylånga. Bland deltagarna lottas ut både en fågelkikare och flera böcker. ◀

Talgbollsrecept

Marianne Johansson

Ingredienser:

Kokosfett, jordnötter, fiberhavregryn, vetekross eller kli, linfrö, hasselnötter, fågelfröblandning och margarin.

Gör så här:

Smält kokosfettet på svag värme. Blanda i jordnötter (lätt hackade), fiberhavregryn (de är mindre än vanliga havregryn), vetekross/kli, linfrön, hasselnötter (hackade) och fågelfröblandning. Ta ungefär lika mycket av varje sort (en näve). Låt blandningen stelna något och rör i rumsvarmt margarin, vilket gör blandningen mjukare och följaktligen lättare

att anpassa i kruka eller annan behållare.

Fyll blandningen i delade kokosnötter eller i små plastkrukor.

Receptet är taget från Niklas Aronssons bok Mata Fåglar. ◀

Se filmen The Big Year!

Närkes Ornitologiska Förening har nöjet att inbjuda till en exklusiv visning av filmen The Big Year på Bio Roxy i Örebro. Filmen är en komedi som handlar om tre män som försöker överträffa varandra i en fågelskådnings tävling som tar dem till platsen med de mest sällsynta fåglarna i Nordamerika. Skådespelare är bland andra Steve Martin, Owen Wilson och Jack Black.

Söndagen den 27 januari 2013 på Bio Roxy i Örebro. Kom och mingla från kl 15.30. Filmen börjar kl 16. Kostnad: 50 kronor. Ta med dig släkt och vänner för att se en kul film om fågelskådning. Vill du vara säker på en plats: anmäl dig till kent.halttunen@tele2.se, eller 070-216 11 30. ◀

Börja skåda fågel

NOF kommer även i vår att i samarbete med Studiefrämjandet anordna en studiecirkel - inomhusträffar varvat med fågelutflykter - för de som är intresserade av fågelskådning på nybörjarnivå. Det blir totalt tio träffar under april och maj

Första mötet är onsdag den 3 april kl. 18.00 i Studiefrämjandets lokaler på Östra Bangatan 3, Örebro (Kulturstation, gula huset bredvid centralstationen)

Ledare är Ulf Jorner och Bengt Jalsborn.

Anmälan sker till Studiefrämjandet tel. 019-16 83 10 eller 16 83 13 eller mail: carl.eriksson@studieframjandet.se. Upplysningar om kursen kan också fås genom Bengt eller Ulf, tel. 070-113 47 99 resp. 070-661 66 55.

OBSat i Närkemarker perioden september - november

Hans Waern

Ett godtyckligt urval av noteringar från rapportsystemet Svalan. Inriktningen ligger på sällsynta fåglar, avvikande mängder eller udda tidpunkter för vanligare arter. Kort sagt - en skvallerspalt i god veckotidningsanda. Urvalet är således helt subjektiv och artikeln bör därför inte citeras i andra alster om fåglar i Närke.

ANDFÅGLAR - FLAMINGOER

En **mindre sångsvan** sträckte förbi Vena-stugan, Rynningeviken, 28 oktober tillsammans med sångsvanar. En större flock med **sångsvan** har hållit till vid Tysslingen, mellan 600-900 ex. De har setts vid Hægervad, Ängsholmen och Gräve by. Stora mängder av **sädgås** har under perioden funnits vid Kvismaren. Toppnoteringen blev den 28 oktober då 25 000 ex räknades in. Även rasen tundrasädgås sågs ibland de stora massorna, som mest 17 ex. 4 november. Några fynd av **fjällgås** finns. Vid Bondvrak sträckte 6 ex. förbi 24 september, och vid Hammarmaden, Kvismaren, sågs ett ex. mellan 26 september och 10 oktober, liksom ett ex. vid Sankängen, Vibysjön, 22 oktober. Även **bläsgås** har setts regelbundet vid Kvismaren och Tysslingen fram till 25 november. Arten är även sedd vid Sköllesta, Vretstorp, Backa kvarn, Vibysjön, Bondvrak och Boglundsängen. Största flocken 50 ex. observerades vid Kvismaren 14 oktober. **Spetsbergsgås** har även den setts regelbundet vid Kvismaren och Tysslingen. Största antalet fanns 11 oktober då 700 ex. noterades. En **prutgås** har iakttagits på olika platser i Kvismaren mellan 25 september och 4 november. 95 ex. sträckte förbi Örebro 24 september och samma dag passerade 137 ex. Bondvrak. Den 25 sträckte 5 ex förbi Katrinelund. Vid Oset passerade en flock på 155 ex. den 26 september och en flock med 115 ex. den 27 september. Samma dag sågs en flock med 460 ex. passera Rynningeviken och en sträckande flock på 550 ex. flög förbi vid Kvisma-

ren. Ett ex. rastade vid Oset den 28 september. Vid Västkärr sågs 7 ex. 5 oktober. Även Tysslingen fick besök av arten den 7 oktober vid Södra tornet. En honfärgad **bergand** sågs 25 september-1 oktober vid Boglundsängen. Två ex. flög förbi Oset 27 september. En hona sågs 17 oktober vid Strandpromenaden, Rynningeviken och ett vid Oset 23 och 27 oktober samt 6, 9 och 24 november. Ett till två ex. observerades vid Rysjön, Kvismaren. 23-27 oktober. Vid Dimbobaden sågs 5 ex. 23 oktober. Av **svärta** sågs 3 ex 25 september vid Katrinelund, Hjälmarén. En hona vid Oset 27 september. Tre ex sågs i Vibysjön 22 oktober. Slutligen 8 ex som sträckte förbi Hjälmarén 28 oktober. Flera observationer finns även av **sjöorre**. Vid Dimbobaden sågs 14 ex 23 september, 48 ex 23 oktober och 5 ex 24 november. Vid Oset sågs ett ex 24 september och 13 ex. 28 september. 8 ex. flög förbi Vinön 16 oktober. Även Kvismaren gästades av arten med 3 ex. 20 oktober och ett ex. i Hammarån 1-5 november. I Tisaren sågs 4 ex 21-24 oktober. 30 ex. noterades vid Ässöbron 22 oktober. Dagen därpå hade de minskat till 9 ex. En **alfågel** sågs i Rysjön, Kvismaren, 20 oktober och Vid Katrinelund, Hjälmarén, ett till två ex. 3-5 november. **Järpe** har setts vid Garphyttans nationalpark 30 oktober samt 1, 10, 14, 16 och 23 november. Tre ex sågs 26 september vid Skogskärr, som ligger i Västernärke. Ett till 3 ex noterades 3-4 november vid Tols-torp, Villingsbergs skjutfält, två ex. längs Bergavägen i skjutfältet 25 november och ett ex.

Hökuggla

Foto: Kent Larsson

samma dag vid Göramossen, som ligger nära Hjortkvarn.

ROVFÅGLAR - VADARE

Flera fynd av **kungsörn** finns från perioden på olika platser på Villingsbergs skjutfält, Ängamossen, Karlslund, Lanna, Garphyttans nationalpark, Hjortkvarn, Sottern, Åsbro och Nysund, Åssön och Fjugesta. Ett fynd

av **brun glada** har rapporterats från Atleverket 4 och 6 september. Flera observationer av **röd glad** har gjorts från Vibyområdet. Vid Vallby sågs ett ex. 1 september och ett flög förbi Sankängan, Vibysjön 26 september. Vid reningsverket i Vretstorp sågs 2 ex. 2 oktober och ett vid Viby 3 oktober. En rapport om **ängshök** finns den 12 september från

Hamarmaden, Kvismaren. En ungfågel av **stäpphök** sågs vid Hamarmaden, Kvismaren, mellan 20-23 september. Många fynd av **pilgrimsfalk** har gjorts under hela perioden på många olika lokaler. Av **trana** finns många rapporter. Den rastar som bekant i stora mängder vid Kvismaren. Max-antalet räknades in 24 september då 15 524 ex. noterades. **Myrspov** sågs vid Hamarmaden, Kvismaren, med tre ex. 5, ett 10, 22 och 27 september. Ett ex sågs 7-9 september vid Boglundsängen och ett vid Oset 9 september.

En **rödspov** observerades 14 september vid Oset och en vid Ormesta den 16 september. **Spojsnäppa** har setts vid Oset med ett till två ex. från 1-24 september. **Småsnäppa** har setts vid Oset, Rynningeviken och Kvismaren fram till 29 september med som mest 10 ex. den 12 vid Oset. En **kustsnäppa** sågs 16 och 20 september vid Ormestaängarna, Oset. Vid

Stäpphök 1k

Foto: Håkan Svensson

Hamarmaden, Kvismaren sågs 2 ex. 29 september. En **dvärgbeckasin** sågs vid Kilsgårdsåkrarna, Kvismaren, 3 oktober, ett vid Ormestaängarna vid Oset 31 oktober, ett vid Södra tornet, Tysslingen, 4-6 november, ett vid Boglundsängen 12-13 november och slutligen ett ex. vid Solglinten, Solberga 20 november. En **tuvsnäppa** sågs vid Ormestaängarna vid Oset mellan 11-22 september.

LABBAR – UGGLOR

En del observationer finns av **dvärgmåsar** i september från Kvismaren, Oset, Katrinelund, Bondevrak och Dimbobaden. Som mest fanns 59 ex. 29 september vid Dimbobaden. En **skrånärna** sågs 10 september vid Bondevrak. En **turturduva** är sedd vid Boglundsängen 7 oktober. En **lappuggla** sågs vid Fågelåsen, Nysund, 3 oktober och 25 november, ett ex vid Björka, Glanshammar, 8 oktober och ett ex i Mullhyttan 13 oktober. Ytterligare ett ex. sågs vid Hasselfors 22 oktober, ett 27 oktober

Snösparvar

Foto: Magnus Friberg

ber vid Kärmén på Villingsbergs skjutfält och vid Älgesta skogsbilväg vid Tysslingen ett ex 17 november. En **berguv** sågs i Kumla på Linnégatan 8 oktober, en i Bäckaskog samma dag och ett ex. i Garphyttan 13 november. En **hökuggla** sågs 4-6 oktober vid Fågelåsen, Nysund, och en vid Lekhyttan 27-28 oktober. Uppe på Villingsbergs skjutfält observerades ett ex. 3 november mellan Långtjärn och Berga och, i Käglanområdet ett ex. 6 november och vid Ulvgryt nära Vintrosa ett 29-30 november. Fynd av **jorduggla** finns från Kvismaren och Tysslingen under 6 dagar i september, under 2 i oktober och en dag i november.

Berglärka

Foto: Kent Larsson

NATTSKÄRROR - TRASTAR

Den 29 september gjordes den första höstnoteringen av **gråspett** vid Flyhagen i Ånnaboda. Den sågs sedan där även i oktober och november. Arten har också setts inne i Garphyttans nationalpark 23 oktober och 10-12 november. Den har även setts på matning i Arvaby och vid Solberga. **Tre-tåig hackspett** har note-

rats vid Garphyttans nationalpark från 23 oktober - 24 november, 4 november sågs också ett ex. vid Markasjön och vid Berga, Villingsbergs skjutfält, ett 25 november. En **kungsfiskare** sågs 12 november vid Karlslund och en 13 november vid Södra tornet, Tysslingen. En **berglärka** observerades 5 november vid Berga, Villingsbergs skjutfält. Flera fynd av **rödstrupig piplärka** finns från Kvismaren, Oset, Rynningeviken, Nordsjön vid Kvarntorpshögen, Ekeby, Boglundsängen och Stora Mellösa. Sista fyndet 25 september. **Blåhake** har setts vid Kvismaren, Rynningeviken, Boglundsängen, Bondevrak, Oset och Mosjögårderna. Sista fyndet 23 september.

SÅNGARE - KARDINALER

En **pungmes** har observerats vid Rynningeviken 19, 22 och 30 september. Det har varit en riktig invasion av **tallbit** denna höst. Arten har

setts på alltför många ställen och dagar för att det ska gå att räkna upp dem vid alla observationstillfällen. Första fyndet gjordes 27 oktober i Garphyttans nationalpark. Arten har sedan setts i Suttarboda, på flera platser uppe på Villingsbergs skjutfält, Blänkabackens naturreservat Hjälmarsberg, Markaskogen, Oset, Närkes Kil, Rynningeviken, Göksholm, Kvismaren, Tysslingen, Karlslund, Adolfsberg, Ässön, Tisarstrand, Olshammar, Hallsberg och Vekhyttan. Som sagt många olika platser har fått besök av arten. En **lappspurv** sågs 13 september vid Ormestaängarna, Oset, 28 september vid Västra rakan, Kvismaren, och en 30 september vid Venastugan, Rynningeviken. **Snöspurv** har observerats på 8 olika lokaler med början 21 oktober fram till 5 november. Som mest sågs 4 ex. vid Kroktjärns skjutplats 5 november. ◀

Spanienresa med NOF

NOF arrangerar en skådarresa till Spanien vecka 18-19, 2013.

Reseledare är Ronnie Lindqvist

Vi flyger till Malaga och reser vidare i två större hyrbilar.

Inkvartering i dubbelrum på mindre hotell, så kallade hostels, alternativt på vandrarhem eller Bed & Breakfast. Frukost äter vi omväxlande i fält och på hotellet. Luncher äter vi i fält och vi handlar livsmedel längs vägen. Middagar äter vi på restaurang.

Deltagarantalet är maximalt 12 personer.

Kostnaden beräknas hamna på ca 7000: / person, Mat och dryck tillkommer med ca 1500: - till 2000: -/person

Det detaljerade reseprogrammet fastställer vi tillsammans i god tid före resan på något av våra förhandsmöten under vintern och våren.

Dessa lokaler och områden kommer vi att be-

söka:

Monfragüe

Gamar, örnar, kaffer seglare

Trujillo, Bélen, Caceres

Trappar, flyghöns, svartvingad glada

Doñana

350 arter sedda hittills!

Tarifa

Iltärna, rödnäbbad trut, liron

Ronda

Bedövande vackert, alpkrå kor, diverse höghöjdsarter i Sierra Nevada.

Spanien har en unik fågelfauna och många av lokalerna vi besöker är synnerligen exotiska. Ungefär 180 arter fåglar kommer vi att se. Många är unika och nya bekantskaper för de flesta.

Anmäl dig till Ronnie Lindqvist på telefon 070-262 14 17 ◀

Från det ena till det andra

Sitter i mitt armod och försöker tvinga fram några rader till Fåglar i Närke. Tidsfristen är egentligen ute och när som helst kan telefonen ringa. Känner redaktörens indignation över mina fabulösa försök till bortförklaringar. Av någon anledning kommer jag hela tiden att tänka på en gammal historia. Mina arbetskamrater och jag var kallade till ett möte med våra chefer. Dåvarande högste chef, som för övrigt var en rätt bra typ, tände overheadapparaten och visade schemat för dagen. Överst stod det. 9.00–10.00. Per Å berättar om ”Vattnets betydelse för sjöfarten”. ? Ingen förstod först att det var ett skämt. Då jobbade jag inom fastighetsbranschen och det närmaste sjöfart vi kommit var väl en Ålandskryssning som vi blev bjudna på en gång. Denna resa kan jag helt i förbigående säga att ni aldrig kommer att få höra ett ord om. Men hur som haver. Det där lilla skämtet fick alla att vakna till och mötet fick en perfekt start. Sedan dess har den där meningen alltid följt mig och jag har tänkt att det där borde man kunna skriva något roligt om. Men hur fanken skriver man något vettigt om vattnets betydelse för sjöfarten?

Från det ena till det andra kommer jag att tänka på en annan gammal historia till som följer här. Det fanns på 1930-talet en konduktör på tågen som gick i mörkaste Småland som var ökänd för sitt dåliga humör. Han hade om ryktet stämmer fått slutat sin militära bana bärande fanjunkares grad, för sina allt för hårda

metoder mot bassarna. Han fick dock omedelbart anställning på Statens Järnvägar då han matchade deras konduktörprofil perfekt. Hur som helst. På dennes sträckor var disciplinen honnörsord. Nåde den som inte höll upp biljetten på rätt vis eller, Gud förbjude, befann sig på fel plats i tåget. Då väntade en verbal uppsträckning kryddat med allehanda svordomar. För svära det kunde han efter sin tid i kronans tjänst! En dag klev en äldre bonde på tåget i Emmaboda för att åka på kreatursmarknad i Vimmerby. Det var första gången gubben åkte tåg och det blev förstås bakvänt det mesta och den elake konduktören fick redan från början ett ont öga till inte helt världsvane kreatursspekulanten. När de åkte en stund ville gubben sträcka lite på benen och gick iväg i vagnen. På den tiden fanns mellan vagnarna en stabil järngrind som man fick fälla upp för att komma vidare till nästa vagn. Den fungerade nu inte som gubbens trädörrar hemma utan gick så att säga uppåt, samtidigt som den vecklade ihop sig. Gubben försökte på alla vis forcera grinden och till slut bar det sig inte bättre än att grinden for upp, vecklade ihop sig och därtill låste sig. Det kan förstås tyckas vara bra, till saken hör dock att gubbens samtliga fingrar, utom tummen hamnade i kläm. Våldsam smärta uppstod och gubben skrek som en stucken gris. Detta störde förstås disciplinen på tåget och det stod inte på förran konduktören kom ångandes. Följande ordväxling följde och avslutar också denna lilla historia. Rytande konduktör. – Vad i h-vete står ni här och skriker för människa? Pipande bonde. – Åh snälla goe konduktören, jag har fått fingrarna i kläm här i järngrinden och jag kan inte komma loss. – Och varför skall jag nu hjälpa er ifrån de här dumheterna? Om ni suttit kvar på er plats hade detta aldrig hänt. – Åh snälle goe konduktören, det gör så himmelskt ont! – Det är klart som faen att det gör ont! Gjorde det gott skulle väl varenda bondjével stå med händerna i kläm på våra tåg!

Lite skillnad mot dagens tågvärdar som får vara glada om resenärerna har någon biljett de kan klippa.

Var det dessa arter författaren och on(d)sdagsgänget såg utefter Hammarkanalen?

Foto: Magnus Friberg

Från det ena till det andra. För några veckor sedan var jag ute i Kvismaren en dag, för att i all enkelhet idka lite fågelskådning. Vardagar i oktober och Kvismaren brukar betyda att det är snålt med sällskap. Detta stör nu inte mig det ringaste. Då kan jag räkna mina krickor och tofsvipor i lugn och ro. Så var också fallet denna dag ända till jag rundande hörnet på vindskyddet vid Gubbhyllan. Rakt i fällan! Där stod onsdagsgänget. – En samling brutala sextio plussare som minst en gång i veckan åker ut för att ställa till bråk i fågelmarkerna! Så har i alla fall min vän från Nora beskrivit dem. Läraren ni vet? – Nu är det kört, tänkte jag och gick på darriga ben förbi samtliga och ställde mig i södra änden av kullen. Detta för att ha ryggen fri och kunna springa till skogs, till den skyddande Fornskinnsmossen om akut fara uppstod. Det såg ut som jag borde ha en bra chans att kunna springa ifrån dem. Ja inte alla kanske? En av dem, jag tror de kallade honom Bärstaexpressen, såg ut att vara kapabel att göra elva blankt på hundra meter. Varför skulle jag på Noravännens inrådan skriva de där ogenomtänkta raderna om våra seniorskådare här om året? Tänkte jag. Han hade hört från någon som hade en kusin, vars morbrors tremännings styvsysters låtsaspappa sett hur

detta gäng skruvat av okular från tubar och kastat dem i vattnet. Vidare hade de luftat bildäck, hållt batterisyra i någons kaffetermos och lurat några amatörer att fågeln de stod och beundrade minsann var en mindre knölsvan. Ny art för världen! Nu stod de där och fuktade oxeltänderna. Färdiga att mumsa i sig en liten mjäll femtio-åring. Kände att jag måste bryta den förlamande tystnaden.

– Är det ni som är

onsdagsgänget? Pep jag. – Onsdagsgänget? Närå! Vi är onsdagsgänget och är inte ett dugg onda. – Men jag har hört från en säker källa att ni bara får runt och trakasserar folk. Nu tog en man med kaptensstämma till orda. Tror han hette Roffe? Han såg för övrigt inte ut att kunna göra elva blankt på hundra meter. – Hörru pojke! Det här har du nog fått om bakfoten. Vi är ett gäng gossar och flickor med lång livserfarenhet som träffas ute i markerna för att idka lite social samvaro, samtidigt som vi sysslar med det vi tycker allra bästa om. Nämligen att titta på fåglar. Här har du kardän förresten! Sen var isen bruten. Jag blev minsann rejält omhuldad och till och med bjuden på en kopp batterisyra. Nej! Kaffe, menar jag. Vi skildes sedan som bästa vänner med att jag gav Roffe lite tips om var min vän i Nora finns. De skulle visst kvista upp någon natt tillsammans med några kompisar som åker motorcykel. Detta för att – Ta ett litet snack. Som han uttryckte det.

Så gott folk! Jag har numera gjort som så många av våra folkvalda. En kovändning, en pudel, eller för att tala klarspråk. Totalt ändrat uppfattning! Jag hoppas att jag får förmånen att bli pensionär en dag och att hälsan står en

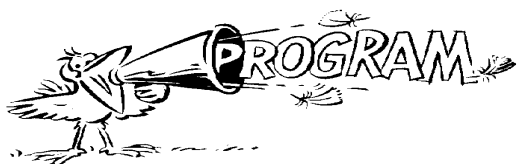
bi så pass att man kan komma ut i markerna. Då skall jag ansluta till det här gänget. Alternativet kunde förstås vara att ta en numera så populär ”time out”. Också detta har haft stort genomslag bland politiker och höga chefer. Om jag förstått det rätt så är man ledig på obestämd tid med bibehållen full lön. Dessutom får man inte störas. Låter klockrent! Tror jag skall prova det i maj nästa år.

Eder tillgivne

Peter Gustafson

Ragnarsson
FASTIGHETER AB

stöder detta nummer av
Fåglar i Närke!

Ungdomsaktiviteter - Se hemsidan www.nof-net.se under rubrik ungdomsgruppen

Exkursioner och resor mm 2013

Lördag 5 januari - Artrace första lördagen i januari. Ett bra sätt att börja årets skådning. Start kl 00:00 på valfri plats och målgång kl 16:00 på Gröna Grodan i Örebro där vinnarna koras. Anmäl dig och ditt lag, bestående av minst två personer, till Håkan Persson med ett sms till 076-551 56 81 eller ett mail till hakan.persson@nofnet.se! Känner du att du gärna skulle vilja vara med men inte har några lagkamrater, hör av dig till Håkan, som samordnar med de lag som anmäler sig. För närmare information om ev. nya regler för året se vår hemsida, nofnet.se.

Fredag 25 – måndag 28 januari - Vinterfåglar inpå knuten. Det här veckoslutet räknar hela Sverige fåglar vid fågelborden. Trevligt och kravlöst men till stor nytta för alla som övervakar fågelbestånden. Mer information kommer under vintern på www.sofnet.org

Söndag 3 februari - Vinterexkursion till Garphyttans Nationalpark. Skogen är vacker så här års, fåglarna är inte många men de vi kommer att se är desto mer sevärda. Den här aktiviteten gör NOF och ÖNF, Östernärkes Naturvårdsförening tillsammans. Ta med något att grilla, klä dig varmt och följ med du också! Samling vid p-platsen Garphyttans Nationalpark kl 09.30. Information får du av Ronnie Lindqvist 070-262 14 17!

Lördag 23 februari - Atlasinventeringsträff. Kom och inspireras! Vi får lyssna på ett intressant föredrag, träffa andra inventerare och ladda inför den kommande säsongen. Alla är välkomna, även du som inte kommit igång än, eller bara har ett allmänt intresse av inventeringen. Inbjudan och detaljerat program kommer på www.nofnet.se

Lördag 2 mars - Ugglor i Breven. Ugglornas spel i vårvintermörkret är en av årets höjdpunkter. Det är inte alltid man får höra något, men just det gör det hela så spännande. Alla tysta timmar glöms bort när man väl får kontakt med dessa nattvarelser. Samling vid Brevensgården kl 18.00. Ledare är Stig Enetjärn 019-45 61 16. Vid regn eller blåst ställs exkursionen in.

Lördag 16 – söndag 24 mars - Ugglevecka, vecka 12. Den här veckan arrangeras ugglelyssning på flera håll i landskapet. Välj den kväll som passar just dig bäst. Ugglorna är väderberoende så chansen att höra något borde vara god någon eller några kvällar. Mer information om var, när och med vilken ledare, kommer på www.nofnet.se när det börjar närma sig. Ronnie Lindqvist, 070-262 14 17 lämnar aktuell information.

Söndag 7 april - Yxnäset i vårskrud tillsammans med Östernärkes Naturvårdsförening. Kom med på den här exkursionen du också!

Samling vid p-platsen i Bondevrak. Ta med stövlar, kikare och något att grilla! Samling vid p-platsen i Bondevrak kl 09.00. För vägbeskrivning och annan information ring Gunnar Nilsson 019-24 66 77!

Fredag 19 – söndag 21 april - NOF är värdar för SOF:s årsmöte. Mer information om aktiviteter kommer på www.nofnet.se under vintern. Ett flertal guidade exkursioner kommer att arrangeras, och årsmötet är öppet för alla medlemmar i SOF.

Lördag 27 april - Vårexkursion till Tåkern i Östergötland. Följ med och spana in alla fåglar vid det nybyggda Glänåstornet vid Tåkern. Vi samlas tidigt vid Coop Österplan och samåker de 15 milen för en heldag vid en av Sveriges bästa fågelsjöar. Mer information lämnas av Ronnie Lindqvist, 070-262 14 17.

Vid resor med övernattningar tas en mindre avgift ut av deltagarna för administration och till fågelskydd. Om du vill ha hjälp med skjuts vid våra exkursioner kontakta respektive ledare. Bilresor betalas direkt till förenaren med 6 kr/mil och resenär.

Inomhusmöten 2013

Torsdag 17 januari kommer Tord Larsson och berättar och visar bilder från sin resa till Fiji-öarna i Söderhavet.

Torsdag 21 februari är det **årsmöte** och där efter visar Torbjörn Arvidson spännande bilder.

Torsdag 21 mars berättar Henrik Waldenström om Stockholms skärgård under rubriken Från Nationalstadsparken till Svenska Högarne.

Torsdag 18 april. Staffan Åkeby, ordförande i Skånes Ornitologiska Förening, talar om Skåne, SkOF och fåglarna.

Inomhusmötena äger rum kl 19.00 i Vasa-kyrkan, Vasagatan, Örebro

Ringmärkta fåglar

Ringar från döda eller avlästa data från levande fåglar sänds till:

Naturhistoriska riksmuseet, Ringmärkningscentralen, Box 50 007, 104 05 Stockholm tel. 08-5195 40 80. Fax 08-5195 42 44.

Uppge plats, omständigheter som dödsorsak, tid m m för fyndet.

Rapportera via webb:

<http://www2.nrm.se/rc/rc-formular.html.se>

Fågelakuten

Besvarar frågor om skadade eller tillvaratagna fåglar. Tar hand om skadade fåglar för rehabilitering. E-post: fagelakuten@telia.com. Se även vår hemsida: www.nofnet.se

Fågeldoktor'n

Staffan Ullström, Gällersta PL 20, 705 94 Örebro, tel. 019-23 92 37

Övriga

Leif Sandgren, Örebro, tel. 070-256 73 95

Tage Carlsson, Vretstorp, tel. 0582-66 00 11

Leif Bertilsson, Fjugesta, tel. 0585-311 46

Ulla Wallin, Frövi, tel. 0581-331 79

Statens vilt

Den som påträffar ett dött djur av nedanstående arter skall anmäla detta till polisen för vidarebefordran till något av landets större naturhistoriska museer.

Artlista för fåglar:

Fiskgjuse	Svarttärna
Bivråk	Storkar
Örnar	Rördrom
Glador	Lunnefågel
Kärrhökar	Salskrake
Falkar	Svarthalsad dopping
Tornuggla	Skärfläcka
Hökuggla	Gråspett
Berguv	Vitryggig hackspett
Fjälluggla	Mellanspett
Lappuggla	Kungsfiskare
Slaguggla	Härfågel
Fjällgås	Blåkråka
Skräntärna	Sommargylling

NOF:s försäljningsmaterial

NOF-kåsa, mörkgrön, m. NOF-logga	30 kr
NOF-dekal små	3 kr/st
stora	10 kr/st
Artlista Närke	gratis
Småfågelholk	70 kr/st
Knip och Uggleholk	325 kr/st
Porto + frakt tillkommer	

Vill du handla? Vänd dig till **Bengt Jalsborn**
Vallnäs vägen 3, 703 58 Örebro, Tel. 019-12 70
80, 070-113 47 99. E-post: b.jalsborn@gmail.com

Regionala rapportkommittén (Rrk)

Rapportmottagare:

Lage Johnson, Bondvrak, 715 92 Stora Mellösa,
Tel. 019-44 62 83 eller 070-309 00 00

E-post: lage.johnson@hotmail.com

Övriga medlemmar:

**Magnus Friberg, Peter Gustafson, Andreas
Sandberg och Johan Åhlén**

NOF:s tjejgrupper

Annika Lorin, Tel: 019-24 48 46

Ami Sundén, Tel: 070-944 73 00

NOF:s Ungdomsgrupp

Anders Bro, Viktoriagatan 20, 703 55 Örebro. Tel.
019-611 83 34, 073-849 73 94

E-post: bro.anders@telia.com

Osetkommittén

Kommittén för skötsel av naturreservatet Oset-Ryn-
ningeviken. NOF:s representant är:

Leif Sandgren, Tuppa Klaras väg 18, 702 29 Örebro
Tel. 070-256 73 95. E-post: leif.sandgren@telia.com

Svansjön Tysslingen

NOF:s representant i stiftelsen:

Helny Olsson, Arvaby, 719 95 Vintrosa, Tel 019-29
90 03 eller 070-5762981. E-post: helny@telia.com

Skjutfältsbesök?

Planerar du utflykt till Kilsbergen och skjutfälten
kan du kolla på webbplats www.skjutfalten.se
vilka dagar dessa är avlysta.

KAMAKURA

10x25 MR3

Välkommen in i butiken för övrigt sortiment

Tubkikare
SP66ED Paket
inkl. 25x okular & väska

Innehållsförteckning

Omslagsbild: Svartmes <i>Periparus ater</i>	1
Ordföranden har ordet Hans Waern	1
Nya NOF-medlemmar	3
Ändringar i redaktionen	3
Kallelse till årsmöte	4
Remissarbete år 2012 Ulf Jorner	4
Hur högt flyger tornsvalorna Lars Gotborn	6
Fenologi i Närke 2002 - 2012 Johan Åhlén	14
Rättelser rörande FiN 2012 nr 3	17
Höstens inomhusmöte Anders Bro	18
Arbetet med Atlasinventering 2 i Närke t o m 2012	
Michael Andersson	18
Mikroskådning i Rynningeviken Ronnie Lindqvist	20
Rävahänget Ronnie Lindqvist	21
Märkplats Venan L Eriksson, L Sandgren, J Åhlén o P Wedholm	22
Vem är Gudrun Wall? Marianne Johansson	24
Blyförgiftad havsörn Leif Sandgren	25
Recension Ögonblick i naturen A-M Elmroth	27
Vinterfåglar inpå knuten 25 - 28 januari Marianne Johansson	27
Se filmen The Big Year!	28
Talgbollsrecept Marianne Johansson	28
Börja skåda fågel en studiecirkel	28
OBSat i Närkemarker perioden september - november H Waern	29
Spanienresa med NOF	32
Från det ena till det andra Peter Gustafson	33
Program	35